tib Tüm İktisatçılar Birliği yayınları no: 13

Türkiye'de kadının sosyo-ekonomik durumu

TİB araştırması

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
İNO : 13

BİRİNCİ BASKI

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ YAYINLARI
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay / ANKARA

TÜRKİYE'DE KADININ SOSYO - EKONOMİK DURUMU

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

ARAŞTIRMASI

Kapak Düzeni : Firuzan Emson

Aslımlar Matbaası — ANKARA, 1975

İÇİNDEKİLER

I — GİRİŞ 7

II — YAKLAŞIM 12

III — İLKEL TOPLUM 17

IV — KÖLECİ TOPLUM 23

V — FEODAL TOPLUM 29

VI — KAPİTALİST TOPLUM 38

VII — TÜRKİYE'DE KADIN

1. GİRİŞ 49

2. Osmanlı Toplumunda Kadın ve Cumhuriyet Döneminin Getirdiği Değişiklikler 50

3. Günümüzde Kadının Durumu 53

A. Sanayide Kadın Kentsel Aile 53

B. Kırsal Kesimde Kadın 65

C. Hizmet Sektöründe Kadın 77

— Yasalar 82

— Fuhuş 89

VIII — SONUÇ 89

I. GİRİŞ

Bugün Türkiye emperyalist-kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu bir ülkedir. Halkımız, emperyalizm ve onunla bütünleşmiş yerli tekelci sermaye ve onlarla işbirliği halindeki tefeci tüccar ve toprak ağalarının en büyüklerinden oluşan bir azınlığın yoğun sömürü ve baskısı altındadır.

Bu toplumsal sistem içersinde emekçi kadınlar daha yoğun baskı ve sömürü altında bulunmaktadır, ayrıca kapitalist toplumun üstyapı kurumlarının getirdiği yabancılaşma genelde tüm kitlelerle birlikte kadınları daha yoğun bir şekilde etkilemektedir.

Buna karşın kadınlar politik mücadeleye hemen hemen hiç katılmamakta, ekonomik-demokratik mücadelede ise yine yerlerini alamamaktadırlar. Emperyalizmin boyunduruğu altındaki ülkelerde ilk kurulan kadın örgütleri, burjuva sınıfı kadınları tarafından kurulmuştur. Metropol ülkelerdeki akımların etkisinde kalınarak Türkiye'de de benzer örgütler kurulmuştur. Ancak bunlar emekçi kadınların varlığını dahi göz önüne almadan, sorunu çarpıtarak egemen sınıfların kitleleri uyutma politikasına hizmet etmektedir.

Aslında emekçi kitlelerin kadınlarına bilinç verecek, onların halkın mücadelesine daha aktif biçimde katılmasını sağlayacak özel çabalar gösterilmesi gerekmektedir. Kadınların, ekonomik-demokratik mücadele için sınıf örgütleri olan sendikalarda ve diğer politik örgütlerde daha faal yer almaları, işçi sınıfı ideolojisini benimsemiş ve emekçi kadınların etkin biçimde katıldığı örgütler aracılığıyla sağlanabilir. Nitekim emperyalizm ve sömürüye karşı kurtuluş mücadelesi veren ülkelerde kadınların mücadeleye aktif olarak katılmaları onlara doğru bilinç veren kadın örgütleri sayesinde olmuştur. Örneğin Kuzey Kore, Vietnam, Güney Yemen gibi ülkelerde kadın kuruluşlarının mücadelenin başarıya ulaşmasındaki payları büyüktür.

Türkiye'de emekçi kadınların halkın mücadelesine katılmalarının sağlanması için ilk olarak, genelde toplumların tarihsel evrimi içinde ve özelde Türkiye'de, kadınların somut koşullarının bilinmesi gerekir. Bu çalışmanın, bu konudaki ilk çalışmalardan olması nedeniyle eksik ve yetersiz yönleri bulunabilir. Konuyu doğru sınıfsal konumu içerisinde ele alacak çalışmaların bu sorunun çözümlenmesine katkıları olacaktır.

Günümüz Türkiye'sinde kadının asıl görevleri çocuk doğurmak, ev işlerini görmek, erkeğin cinsel doyum aracı olmaktır. Eğer ekonomik koşullar zorluyorsa, bunların üzerine tarlada çalışır, sanayide aynı işi yapsa da erkek işçiden daha az ücret alır, yani daha yoğun sömürülür, üstelik kazandığı parayı nerede kullanacağına da kendisi karar veremez.

İş burada bitmez; toplumda aşağılanır, birçok toplumsal kurum, yasa, değer yargıları yoluyla baskı altında tutulur. Eğitim olanaklarından yoksun bırakıldığın-

dan, yaşamını sürdürmek için erkeğe kayıtsız, şartsız bağımlı olmak zorundadır. Dünyanın büyük bir kesiminde de durum pek değişik değildir.

Bu olgu, daha 19. yüzyılda çeşitli tepkilere yol açtı; tepkiler büyüdü, bu duruma son vermek isteyen bazı batılı kadınlar 1960'larda boyutları giderek büyüyen «Feminist» hareketin öncüleri oldular. Bu amaçla örgütler kurdular, gösteriler, toplantılar düzenlediler, hatta kimi kez de şiddete başvurdular. Feminist hareketin daha bir göze batar kıldığı kadın sorununun varlığı sonunda kabullenildi; Birleşmiş Milletler'ce 1975 Dünya Kadın Yılı olarak ilân edildi. Ancak 1972 Kitap Yılı olduğu halde bu yılın ülkemizde kitapların yakılıp, kitap okurların tutuklanmasını engellemediği anımsanırsa, 1975'in Kadın Yılı olmasının kadın sorununa, temelde bir çözüm getiremiyeceği açıktır.

Feminist hareket, kadınların öz deneyimleri sonucu ezilmişliklerinin bilincine varmalarından sonra olmuştu. Ancak bu atılım, kadının ezilmişliğiyle toplumsal sistemler arasındaki neden-sonuç ilişkisini doğru koyamadı. Çeşitli sapmalara, yanlışlıklara yol açtı.

Gerek dünyadaki feminist hareketten etkilenen, gerekse 1975'in Kadın Yılı olmasından yola çıkan Türkiye'deki bazı kadın kuruluşları, aydın kesimin bazı kadınları şu sıralarda düşüncelerini açıklamaktalar.

Ne anlaşılmakta kadın sorunundan?

Bir grup, kadın sorununun, çıkarılacak yasalarla, kadınla erkeği her konuda eşit tutan yasalarla, halledileceğini ileri sürerken, bir diğer grup, kadının ev işlerinde

yardım görmesini, erkeklerle aynı ücreti almasını erkeklerin yaptığı her işi yapabilmesini, erken emekliye ayrılmasını, kadının üzerindeki cinsel baskının kaldırılmasını, doğum kontrolunun yaygınlaştırılmasını istemekte. Olguyu tüm erkeklerin tüm kadınları sömürmesi olarak gören feministler, aslında kadının durumunun yüzeysel görüntülerini değiştirmeyi amaçlamaktalar. Bir diğer deyişle, kadının sömürülmesinin nedenleriyle değil, sonuçlarıyla uğraşmakta, kapitalist sistemle insanın sömürülmesi arasındaki çok yakın ilişkiyi gözden ırak tutmaktadır. Öte yandan çözüm getirmeye çalıştıkları sorunlar —eşit ücret, aynı iş, doğum kontrolu, vb.— toplumumuzdaki kadınların gerçekten yaşam sorunlarıdır; ancak böylesine yüzeysel bir tutumla, hiçbir yere varılamaz, giderek böyle bir tutum egemen sınıfların gerçek sorunu gizlemesinde bir araç olur. Gereken, neden bu sorunlar var sorusuna eğilmek, kadının durumunun sınıfsal çözümlemesini yapmak, kadının tutsaklığının nedenleriyle sonuçları arasındaki ilişkiyi doğru koymaktır, ancak bu tür bir yaklaşım, kadın sorununun yozlaştırılmasını, saptırılmasını önleyebilir. **Öte yandan böylesine bir yaklaşımın bizi, işi tarihsel açıdan ele almaya zorlayacağı açıktır.** Çalışmanın sonraki bölümlerinde sorun enine boyuna tartışılacaktır. Bu aşamada şu söylenebilir: kapitalist sistem insanın işgücünü metalaştırır, yani pazarda alınır satılır mal haline getirir. Kadın-erkek tüm insanların işgücü kapitalist sistemin mantığına göre birer metadır.

Ekonomik sömürüyü, baskıyı doğuran sermayenin varlığıdır. Bunun yanısıra ekonomik gücün erkeklerin elinde bulunması, kadınları erkeklerin denetimine sokar.

Burjuva toplumunda, kadının üretime yaygın olarak katılmaması, kendisini de etkileyecek olan toplumun gelişmesinde söz sahibi olamaması, kadının diğer cinsin bas-

kı ve tutsaklığı altında olmasının temel nedenidir. Burjuvazi kendi sınıfının kadınlarına süs aracı gözüyle bakmakta ancak emekçi kitlelerin kadınları üretime yaygın olarak katılsalar da, toplumda egemen olan üst yapı kurumları nedeniyle en yoğun baskı ve sömürü altında bulunmaktadır.

O halde; «kadın sorunu»na eğilmek, bu sorunu devrimci mücadelenin bir parçası haline getirmek her devrimcinin görevi olmalıdır, çünkü «Emekçiler, hangi sınıfı etkilerse etkilesin, her türlü zulüm, baskı, vahşet ve suistimale karşı çıkacak biçimde eğitilmezlerse, işçi sınıfının bilinci gerçek bir siyasal bilinç olamaz.» (1) ve de «işçi sınıfı kadınların tam özgürlüğünü sağlamadıkça kendi tam özgürlüğünü de gerçekleştiremez.» (2)

(1) V. I. Lenin «Ne Yapmalı», 1964, Moskova, s. 66

(2) V. I. Lenin «Woman - Society, (Kadın - Toplum)»

II. YAKLAŞIM

Kadınların toplum içindeki yerini belirleyen nedenleri ve etkenleri anlamak için, herşeyden önce, toplum yapısından neyi anladığımızı belirtmek gerek. Bir toplumun yapısından sözedince, onu oluşturan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel kurum ve ilişkilerin tümü anlaşılır. Ancak toplumsal yapıyı oluşturan bu farklı ögelerin aynı önem ve yere sahip olmadığı açıktır. İnsan, siyasetle, politikayla, dinle ya da sanatla uğraşmadan önce, yemek içmek, giyinmek ve kendini barındıracak sığınak bulmak zorundadır. Bu nedenle, hayatın, maddî koşullarının sağlanması ve dolayısıyla, bir insan topluluğunun belli bir dönemde ulaştığı ekonomik gelişmişlik derecesi, o toplumun devlet kurumlarının, yasal ilişkilerini ve giderek sanat ve dini görüşlerini belirler. Başka bir deyişle, insanın tüm uğraşlarının temelinde üretim uğraşı yatar.

Üretim uğraşının taşıdığı bu önem bizi «üretim tarzı» kavramına götürür. Üretim tarzı, üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin bütününe verilen addır. Belirli bir teknolojiyi içeren üretim araçları ile maddî zenginlikleri üreten insanlar üretim güçlerini oluşturur. Burada, doğal çevreyi ve insanların biyolojik ve fiziksel niteliklerini veri

olarak aldığımız açıktır. Buna göre örneğin, ilkel insan ile onun hayvan avlamakta kullandığı ok ve yay, avcılıkla geçinen toplumların ana üretim güçlerini oluşturur.

Üretim ilişkileri ise insanların üretim için giriştikleri ve üretimin temel bir ögesi olan tüm ilişkileri oluşturur. Üretim ilişkilerinin temelinde toplumdaki mülkiyet biçimleri, bireylerle üretim araçları arasındaki sahiplik ilişkileri yatar. Toplumun yarattığı gelirin bölüşüm biçimi ve bireylerin ve toplulukların üretim süreci içindeki yer ve rolleri sözkonusu mülkiyet biçimi ve ilişkilerine dayanır ve üretim ilişkilerinin bir parçasını oluşturur. Örneğin, kapitalist toplumda temel mülkiyet biçimi özel mülkiyettir.

Başka bir açıdan baktığımızda, belli bir dönemdeki üretim güçlerinin, o dönem insanlarının doğa ile olan ilişkilerini belirlediğini söyleyebiliriz. Yani insanın doğa üzerindeki egemenliğini, doğal güçleri kontrol edip kendi amaçlarına yönelik kullanabilme olanağını belirleyen üretim güçleri ve onların gelişmişlik derecesi olmaktadır. Üretim ilişkileri ise insanın doğa ile ilişkisini oluşturan üretim sürecinde diğer insanlarla kurduğu ilişkileri gösterir.

Toplumların gelişmesini incelediğimizde, üretimin sürekli olarak genişlediğini ve geliştiğini görürüz. Genel olarak, üretim güçlerinin değişmesi üretim ilişkilerindeki değişmeden önce ortaya çıkmakta ve araçlarının gelişmesiyle birlikte insanlar da gelişmektedir. Üretim bilgi ve teknolojisi gelişir, ortaya yeni meslekler çıkar. Uzun dönemde, insanların arasındaki üretim ilişkilerinin de, üretim araçlarındaki ve insanlardaki gelişmeye paralel olarak değiştiği görülür. Başka bir deyişle, üretim ilişkilerini belirleyen üretim güçleridir.

Ancak, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki bu bağlantının tek yönlü olduğu sanılmamalıdır. Üretim ilişkileri kendilerini belirleyen üretim güçlerinin gelişmesini kolaylaştırıcı ya da güçleştirici bir rol oynayarak, etkilerler onları. Bir üretim tarzının gelişme sürecinin başlarında, üretim ilişkilerinin, üretim güçlerinin niteliği ile uyumlu olduğu, onların gelişmesini kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Ne var ki, ilişkilerin değişmesi, zamanla, güçlerin gelişmesinden geride kalmaya, ona ayak uyduramamaya başlar. Bu zamanla üretim güçlerinin gelişmesini engelleme, kösteklemeye dönüşür. Bu durumda üretim güçleri ile ilişkileri arasında bir çelişkiden söz edebiliriz. Bu çelişkinin çözümü, üretim ilişkilerinin değiştirilmesi sonucunu doğuran sosyal devrimle sağlanır. Sosyal devrimin getirdiği yeni üretim ilişkileri ile üretim güçleri arasında yeniden uyum sağlanır. Ancak, zamanla bu uyumun yeniden uyumsuzluğa dönüşeceği ve üretim güçlerinin gelişmesini sürdürmesi için gerekli yeni üretim ilişkilerini getirecek yeni bir sosyal devrimin yapılacağı açıktır. Burada sözkonusu olan sürekli, diyalektik değişimdir.

Belli bir toplumdaki üretim ilişkileri, toplumun ekonomik yapısını ya da temelini oluşturur. Yukarıda özetlenen ilişki nedeniyle, üretim ilişkilerinin oluşturduğu alt yapının esas olarak üretim güçlerinin gelişmişlik derecesi ve gelişme süreci tarafından belirlendiğini söyleyebiliriz.

Toplumdaki siyasal, yasal, ahlâkî, dinî, felsefî değerler, ilişkiler ve kurumlar, üretim ilişkilerinin oluşturduğu altyapının üzerinde yükselen, onun tarafından belirlenen üst yapıyı oluşturur. Belli bir alt yapının belirlediği üstyapı esas olarak, insanların söz konusu alt yapıya karşı tavırlarının ifadesidir. Çeşitli düşünce ve değerler, mevcut alt yapıyı güçlendirme ya da zayıflatma nedenlerini, ge-

rekçelerini oluşturur. Bu düşünce ve değerler kurumlar ve örgütler aracılığıyla uygulamaya konur.

Altyapıdaki değişmeler, üstyapıda da paralel değişmelere yolaçarlar. Ancak, belirli bir altyapının ürünü olan üstyapının kendine özgü bir devamlılığı, göreli bağımsızlığı vardır. Bir altyapının yenisiyle değiştirilmesi sonucu üstyapıda meydana gelen devrim, eski üstyapının tüm özelliklerinin kendiliğinden ortadan kalkması sonucunu doğurmaz. Eski toplumun düşünce ve kurumlarından oluşan bir sistem olan eski üstyapı, kendisini doğuran altyapı ile birlikte ortadan kalkar. Ancak, onun belirli özellikleri yeni toplumun üstyapısına geçerek orada da yaşamlarını sürdürebilirler. Bu, doğal olarak sözkonusu kurum ve düşünceler yeni toplumun egemen sınıflarının çıkarlarına hizmet ettiği sürece geçerli olacaktır.

Üst yapının göreli bağımsızlığı, alt yapının üzerinde yapacağı etkide de görülebilir. Sınıflı toplumun düşünce, değer ve kurumları, kendisini yaratan sınıfların çıkarlarını koruma ve güçlendirmede kullanılırlar. İnsan toplumunun deviniminin temelinde, üretim tarzının iki ögesini oluşturan üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkiler olduğuna değinmiştik. Bu çelişkilerin gelişip çözümlenmesi sınıf mücadelesi yoluyla olur. Bu anlamda sınıf mücadelesi insanlık tarihinin özünü oluşturur.

Öyleyse, sınıf nedir?

Sınıfları biribirinden ayıran özellikler, belirli bir sosyal üretim sistemindeki özellikleri, üretim araçları ile olan ilişkileri, emeğin sosyal örgütlenmesindeki yerleri ve, bunların bir sonucu olarak yaratılan sosyal zenginlikten yararlanma biçimleridir. Bu anlamda kapitalist üretim tarzında üretim araçlarına sahip olan kapitalist sınıftan ve satacak işgücünden başka hiçbir şeyleri olmayan işçi sınıfından sözedilir. Üretim

araçları sahipliği kapitalist sınıfın üretim sürecindeki yerini ve rolünü belirlemekte, bu sınıfın işçilerin ürettiği artık değere el koyması sonucunu doğurmaktadır. Başka bir deyişle toplumdaki üretim ilişkileri o toplumdaki ana sınıfların niteliğini de belirlemektedir. Bu sınıflar arasındaki mücadele sonunda ise üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkilerin çözümlenmesi gerçekleşmektedir. Dolayısıyla her üretim tarzı aynı zamanda kendisini ortadan kaldıracak güçleri de içinde taşımaktadır. Başka bir deyişle aktif mücadeleleri sonucu kendisini değiştirecek olan sınıfı yaratmakta, geliştirmektedir. Altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkiler açısından ele alındığında, bu her üst yapının salt kendisinden önceki üst yapının kalıntılarının değil aynı zamanda kendisinden sonra gelecek olanın da çekirdeklerini içinde taşıdığı anlamına gelir. Her üst yapı kendisini ortadan kaldıracak olan sosyal devrimi gerçekleştirecek sınıfların ideolojisini de içerir.

Öyleyse, her sınıfın niteliğini ve toplumdaki yerini belirleyen, o toplumdaki üretim güçlerinin gelişmişlik derecesi ve üretim ilişkileri ile bu iki öğe arasındaki çelişkiler olmaktadır. Sözkonusu toplumdaki üst yapıyı oluşturan düşünce, değer, davranış ve kurumlar ise bir yandan sözünü ettiğimiz çelişkileri diğer yanda da sınıf mücadelesinin geçmişini ve bugünkü durumunu yansıtacaktır. Ve esas olarak egemen sınıfların çıkarlarına hizmet edecek ancak, kendi yerini alacak üst yapıya özgü belirli değer ve düşünceleri de, ister istemez, içerecektir.

Toplumların tarihsel gelişimini ve kadınların bu gelişim içindeki konumunu incelemek, günümüz toplumunda kadının yaşam koşullarını anlamak için gereklidir.

III. İLKEL TOPLUM

İlk insanlar, doğa karşısında çok güçsüzdüler. Açlıklarını giderebilmek için doğada varolan kökleri, meyveleri yalnız ellerini kullanarak topluyorlardı. Aletleri yoktu. 60 kişi dolaylarındaki küçük topluluklar halinde yaşayan bu insanlar kök, meyve toplama işini kadın-erkek, hep birlikte yaparlardı. Topladıklarını cinsiyet ya da yaş ayırımı olmaksızın eşit olarak tüketirlerdi.

Mağaralarda barınan ilk insanlar, yırtıcı hayvanlardan korunabilmek için her an bir arada olmak zorundaydılar. Zamanla nüfus arttı. Nüfusun artması daha fazla yiyecek bulma zorunluğunu doğurdu. Yırtıcı hayvanlardan korunmak için onları öldürmeyi öğrenen insanlar, yemek ve postundan yararlanmak amacıyla hayvan avlamaya başladılar. Hayvanları doğada buldukları taş ve sopalarla avlıyorlardı. Alet yani taş ve sopa kullandıkları ilk üretim avcılık oldu.

Üretimleri, avlanmak ve kök toplamak olan bu ilkel topluluklar, bir bölgede doğadan alabilecekleri bitince, kök ve hayvan bulabilecekleri yeni yerlere göçen, toprağa bağlı olmayan topluluklardı. Dolayısıyla, ancak anında tüketebilecekleri kadar hayvan avlayabilir, kök toplayabilirlerdi. Zamanla av aletleri taşın yontulmasıyla, taşa tahta sap yapılmasıyla gelişti; ok ve yay bulundu.

İlkel toplumda ilk iş bölümü kadınla erkek arasında oldu. Erkekler avlanır, kadınlar kök toplardı. Erkeklerin avlanmasının nedeni daha güçlü olmaları değildi. Kadın tek besini ana sütü olan çocuğu beslemek zorundaydı dolayısıyla çocukla da ilgilenmesine olanak sağlayan kök toplama işini üstlenmişti. Ayrıca kadının doğum öncesi ve sonrası, ağır işlerle uğraşması olanaksızdı.

Ancak bölüşüm eşit olurdu: avlanan erkekler de, kök toplayan kadınlar da ortaklaşa ürettiklerinden eşit pay alırlar, bazısı tok başısı aç olmazdı. Önceleri, ortaklaşa yaptıkları sürek avı sonucu, bir köşeye kıstırılan hayvanların tümü öldürülürdü. Henüz ağaç ya da toprak kap yapılması bilinmediğinden tüketilenden fazlası toprağa gömülürdü. Sonraları toprak ve ağaç kap yapmasını, et ve bitkileri ateşte pişirmesini öğrendiler, tükettiklerinden artanı saklamaya başladılar. Ancak bu artık da topluluğun tüm üyelerinin ortak malıydı. Yıl sonu şölenlerinde kadın, erkek, genç, yaşlı gözetilmeksizin, herkese dağıtılarak bu artık tüketilirdi.

Toprağa bağlı olmayan, göçebe ilkel toplumlarda üretim ve tüketimin ortaklaşa olduğuna, özel mülkiyetinse varolmadığına değinilmişti. Toplum böyle olunca, kişilerin de cinsiyet ya da yaş gibi nedenlerle birbirlerine üstünlüğü söz konusu değildi. Kısacası tüm üyeler her anlamda eşitti. Topluluğu ilgilendiren kararlar tüm topluluk üyeleri tarafından alınırdı. Yaşlıların tek farkı, üretimde kullanılacak aletlerin yapımında eski kuşaklardan gelen deneyleri bilmeleriydi.

Özel mülkiyetin olmaması, doğan çocukların topluluğun ortak sorumluluğunda bulunması, üretimin ortak[illegible] yapılması. bir cinsin ötekine üstün olmaması sonucu

kadınla erkek arasında yalnız bir tek ayırım oluyordu; o da cinsellikti. Gerek kadını, gerek erkeği her türlü toplumsal ilişkide eşit kılan bu koşullar cinsellikde de aynı ortamı yaratıyordu. Yani her iki cins de cinsel ilişki konusunda sınırsız özgürlüğe sahipti. Yaş ya da kan bağı sınırlaması dahi olmadan ilkel toplumdaki tüm kadınlar tüm erkeklerle cinsel ilişki kurabiliyorlardı.

İnsanların göçebe toplumdan yerleşik topluma geçişi, toprağı işlemeye başlamaları ile oldu. İnsanlar, doğada daha önceden hazır buldukları bitkileri üretmeğe başladılar. Maddî üretimdeki değişiklik, insanların sürekli yiyecek kaynaklarına sahip olmasına olanak tanıdı. Oysa, geçmişte raslantısal olarak yiyecek bulan ya da avlayan insan sürekli yiyecek edinme güvencesinden yoksundu. Doğa koşullarının tarıma elverişli olmadığı yerlerde ise hayvanların evcileştirilmesi ile sürekli besin kaynaklarına kavuşuldu.

İnsanların kendi yiyeceklerini üretmesi onları doğa karşısında daha güçlü kılarak insanın insan ile ilişkilerini de etkiledi. Tarıma geçiş, yeni üretim araçlarının bulunmasına ve var olanların geliştirilmesine yol açtı. Burada üretici güçlerin gelişmesi olgusu izlenmektedir. İnsan, üretimi kendi yaptığı aletler ile (çapa, ucu sivri sopa vb.) sürdürmekte, doğayı yeniden kendi gereksinimleri doğrultusunda biçimlendirmektedir. Doğa, insan ve aletler **üretim güçlerini oluşturmaktadır. Bu üretim güçleri** belli üretim ilişkilerini gerektirir. İlkel komünal tolpumlarda, üretim araçlarının (toprak, evcilleştirilen hayvanlar, aletler) ortak mülkiyeti, üretim ilişkilerinin özünü oluşturur.

Üretim araçlarının son derece geri düzeyde olması, insanları bir arada, ortak üretim yapmaya zorlamaktay-

dı. Üretim araçlarının bu düzeyi, insanların tek başına üretim yaparak yaşamlarını sürdürmelerine olarak tanımamaktaydı. Bütün kabile bir arada yaşamakta, elde edilen ürün eşit paylaşılmaktaydı. Geliştirilen basit aletler ev yapabilmelerini sağlamış, bu dönemde kabileler mağaralardan çıkarak köy yaşamının temelini atmışlardı.

İlkel komünal toplumlarda yaşa ve cinsiyete göre doğal işbölümü vardı. Yaşlanan kabile üyeleri, daha ziyade fazla güç istemeyen tarım işi ile uğraşmakta, avcılığı güçlü gençler üstlenmekteydi. Kadınlar ise doğum yaptıkları ve çocukları besledikleri dönemlerde üretimden uzak kalmaktaydı. Çocukların bakımı, onların ev işlerini ve ev çevresinde yapılan bahçe tarımını yüklenmelerine neden olmuştu. Ev işleri ve çocuk bakımı, kabiledeki tüm kadınlar tarafından kamu görevi olarak yapılmaktaydı. O toplumlarda, ev işlerinin bugünkü bireysel niteliği yoktu. Bu yüzden ev işlerinin kadınlar tarafından yüklenilmesi, onları toplumda ikincil duruma itmiyordu. Bu doğal işbölümü, ürünlerin paylaşımındaki eşitlik ilkesinin bozulması sonucunu doğurmadı.

Erkeklerin yüklendiği avcılık işi rastlantıya dayanır, sonuç her zaman olumlu olmazdı. Erkek eli boş dönebilir, oysa kadınlar tarımda az veya çok düzenli ürün elde ederlerdi. Kadın, üretim sürecindeki bu rolü ile kabile içinde saygın bir yere sahipti.

Kabile içinde var olan bu tür bir işbölümüne karşın, elde edilen ürünler eşit olarak paylaşılmaktaydı. Üyeler arasında bu konuda bir farklılaşma söz konusu değildi. Hatta diğer kabilelerle çıkan çatışmalar sonucu elde edilen ganimetler de kabilenin ortak malı olmaktaydı.

Göçebe ilkel topluluklarda her kadınla her erkeğin cinsel ilişkisi sınırsız serbestken, ilk yerleşik ilkel toplum-

da kurallarda değişiklikler ortaya çıktı. İlkin kuşaklar arası cinsel ilişki yasaklandı, sonra topluluk içinde akrabalık ilişkilerine dayanan klanlar, bir diğer terimle gensler oluştu. Artık yalnız değişik klanlardan kadınlarla erkeklerin cinsel ilişkisi geçerli olup klanlar içindeki cinsel ilişki kesinlikle yasaktı. Bu nedenle, doğan çocukların yalnızca anneleri bilinebilir dolayısıyla çocuk annenin klanında kalırdı. Toplumdaki ilişkileri belirleyen tek üst yapı kurumu soy-sop (akrabalık) ilişkileriydi ve toplumda anaya göre belirlenen soy zinciri geçerliydi. Analık hukukunun egemen olması bazı konularda kadınların erkeklerden daha fazla söz sahibi olmasının nedeniydi.

Kabileyi ilgilendiren kararlar kabilenin kadın, erkek tüm ergin üyelerinin bir araya gelerek oluşturduğu kurulda alınırdı.

İlkel komünal toplumun çözülmesi, üretici güçlerin gelişmesi sonucu elde edilen üretim fazlası nedeniyle oldu. Madenlerin bulunması, (İ.Ö. 5000) ve madenî alet yapımı verimliliği son derece arttırdı. Özellikle tarımda sabanın kullanılması, düzenli ve sürekli artık-ürün elde edilmesini sağladı. Bundan böyle kabilenin her üyesinin doğrudan üretime katılması gerekmemekteydi. Bir kısmının ürettiği tüm kabileyi beslemeye yetmekteydi. Üretimin dışında kalan kişiler ise daha önce toplumda görülmeyen yeni meslekler edinmişlerdi (sepet yapma, madenleri işleme, el dokumacılığı vb.) Artık ürün, geçmişteki eşit üleşimin temellerini yok edip, ortak çalışma zorunluluğunu ortadan kaldırdı ve zamanla özel mülkiyetin doğuşunun nedeni oldu. (Bkz.: Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**)

Zorlu bir uğraş olan avcılığın geliştirdiği vücut yapıları ile madeni işleyen, ondan alet yapan erkeklerdi. Özel mülkiyetin çıkışıyla tarımda ve avcılıkta kullanılan

bu aletleri erkek ürettiği için onların sahibi de erkek oldu. Kadına, üretimde hiç bir değeri olmayan ev eşyaları kaldı.

Savaş tutsaklarının köle olarak çalıştırılması bu döneme rastladı. Önceleri klana ait olan mallar ve köleler şimdi erkeğin mülkü olmaktaydı. Ancak soy zincirinin analık hukukuna göre hesaplanması, babanın, mirasını çocuklarına bırakmasını engellemekteydi. Çünkü doğan çocuklar ananın klanında kalırken, baba farklı bir klana aitti. Erkeğin mülk edindiği malların çocuklarına kalabilmesi için soy-sop zincirinin analık hukukuna göre belirlenmesi ortadan kaldırılmalıydı.

Değişen üretim biçimi, üretim ilişkileri ve bunlara bağlı olarak gelişen üst yapı kurumları yeni duruma ayak uydurmak durumunda kaldı. İlkel komünal toplum, örgütlenmede toplumsal yapının yeni bir aşamasına girdi. Analık hukuku yerine babalık hukuku geçti, giderek toplumda egemen oldu. Bu ise kadının üretim dışına itilmesi, kaçınılmaz olarak toplumda ikincil duruma girmesi süresini hızlandırdı.

Engels'in dediği gibi:

«Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, yani köle sahiplerinin köleler üzerindeki baskısı erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın, karı koca evliliği içinde gelişmesiyle; ve ilk sınıf baskısı da dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla aynı zamana rastlar.» (3)

(3) Engels «Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni» s. 94, Sol Yayınları

IV. KÖLECİ TOPLUM

Yerleşik ilkel toplum aşaması tarımsal üretim tekniğinde gelişmeler getirdi. İleri sulama sistemi gibi tekniklerle, demirden yapılmış araçlarla, eskisine oranla, insan doğayı daha fazla denetimi altına alabildi. Bu da insan emeğinin üretkenliğini artırdı. Böylece beraberinde artık-ürün getiren sürekli ve düzenli üretime ulaşıldı. Yaratılan sürekli artık-ürün biriktirilmeye başlandı. Tarımsal üretimdeki gelişmenin yanı sıra nüfusun artması yeni topraklar elde edilmesine yol açan savaşları zorunlu kıldı. Savaşlarda edinilen tutsaklar artık öldürülmeyip tarımsal üretimde kullanıldı, savaş tutsakları köleleşti. Bundan böyle özgür üreticinin yanı sıra, başkasının yararına artık-ürün yaratan köle emeği ortaya çıktı. Kendisi bir üretim aracı haline gelen kölenin, yarattığı artık-ürün üzerinde hiç bir hakkı yoktu.

Üretimde köle emeğinin kullanılmasıyla değişen üretim ilişkileri doğal olarak toplumsal ilişkileri de etkiledi. Savaşlar sonucu edinilen köleler önceleri topluluğa aittiler. Giderek, diğer üretim araçlarıyla birlikte köleler, topluluk başkanının ve öteki yöneticiler grubunun özel mülkü haline gelmeye başladılar. Yeni üretim ilişkileri, insanların üretim araçlarına sahip olup olmamalarına göre belirlendi. Ve böylece tarihte ilk kez, toplum, sınıflara ayrıldı.

1 — Üretim araçlarına ve emeklerinden yararlanılan kölelere sahip efendiler (egemen sınıf).

2 — Her türlü mülkiyetten yoksun, efendilerin servetini yaratan köleler.

3 — Üretim araçlarının sahibi olup kendi emekleriyle üretim yapan özgür üyeler.

Efendi, kölenin emeğinin ürünlerine sahipdi. Üstelik kölenin hayatı üzerinde de, onu öldürebilmeye varan hakları vardı. Kölelik düzeni insan sömürüsünün ilk ve en kaba biçimidir. Bu düzende, toplumun küçük köylü ve zanaatkâr grubunu oluşturan özgür üyeler, köle emeğini kullanan büyük işletmelerle rekabet edemediğinden, mallarını yitirip efendilere borçlanıyorlardı. Çoğunlukla borçlarını ödeyemediklerinden de efendiler tarafından köleleştiriliyorlardı.

Yaratılan artık-üründen toplumun bütünü yararlanamadığından, efendilerin gereksinmesinin üstündeki üretim ticarî bir nitelik kazandı. Ürünler uzak bölgelere değin götürülmeye oralarda da satılmaya başlandı. Ticaret özellikle Doğu Akdeniz'de gelişti. Eski Yunan siteleri, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında bulunan kolonilerden (sömürgelerden), öncelikle emek gücü yani köle, bazı hammaddeler ve yiyecek sağlıyorlardı. Bunun yanısıra Yunanistan ve Roma'da lüks eşya ticareti de önem kazandı. Ticaretin gelişmesi tacirlerin doğmasına yol açtı. Tacirler üretime katılmazlar fakat değişimini yürüttükleri metaların değerinden pay alırlardı. Giderek tacirler üreticilere egemen oldular. Bu süreç içinde para genel eşdeğer ve dolaşım aracı olarak ortaya çıktı.

Zanaatın ve ticaretin bu denli gelişmesi kentleri doğurdu. Zanaatkârların toplandıkları, alışverişin yapıldığı yerlerde ya da konaklama merkezleriyle, ticaret yolları

kavşaklarında kentler oluştu. Bazı kentlerde salt ticaretle uğraşılırdı. Diğer kentler de toplumun artık-ürününün bölüşüldüğü merkezler haline geldi.

Meta-para ilişkisinin ilerlemesi servet eşitsizliğini hızlandırdı. Gittikçe yoksullaşan halk zenginlerden ödünç para ve iş aletleri alırken borçlanıyor, sonunda köleleşiyordu. Köle sayısı hızla artmaktaydı. Meta ve köle ticaretinin zenginliğiyle (tacir), para servetinin (tefeci) yanısıra toprak mülkiyetine dayalı zenginlik de ortaya çıktı. Önceleri, yani ilkel toplumun çözülüş döneminde üyelere topluluğun ortak malı olan toprak parçalarının sadece kullanım hakkı verilirdi. Daha sonra bu hak, miras yoluyla babadan oğula geçen mülkiyet hakkına dönüştü. Böylelikle toprak satılan ve rehine konulabilen bir meta oldu. Büyüyen yoksul kitlelerle birlikte servet küçük bir sınıfın elinde toplandı. Bu da kendi çıkarları doğrultusunda işleyen düzeni korumaktan yana efendilerle aynı düzende sömürülen köleler ve özgür vatandaşlar arasında sınıf mücadelesini doğurdu. Köleci toplum, birçok kanlı sınıf mücadelesine tanık oldu.

İlkel-komünal toplumun temel nitelikleri ortak mülkiyet, ortaklaşa çalışma, ortak bölüşüm ve kan bağına göre kurulmuş toplumsal yapıydı. Ancak, köleci toplumun temelini oluşturan yeni üretim ilişkileri karşısında bu yapı eski gücünü kaybetti. Özel mülkiyetle yeni iş bölümünün ve değişimin belirginleşmesinin yanısıra kan bağının çözülmesiyle kabileler tek tek varlıklarını sürdüremez duruma geldiler. Bunun sonucu kendi istekleri veya yapılan baskılar nedeniyle güçlü bir kabile etrafında birleşerek federasyonlar kurdular. Toplumun yeni istekleri doğrultusunda toprakları genişletmeyi ve köle sayısının artırmayı amaçlayan savaşlar bu güçlü kabilenin önderliğinde yürütüldü.

İşte bu tür örgütlenme, devlet biçimlenmesi de köleci devletin çekirdeğini oluşturdu. Köleci düzen tam anlamıyla kurulduğunda «devlet» doğdu. Ekonomik bakımdan egemen olan sınıf, siyasî üstünlüğü de elinde tutuyordu. Devlet, egemen sınıfın, çıkarlarını belli bir düzen içinde yürütmekle yükümlüydü. Devlet, kölelere ve yoksul vatandaşlara baskının yanısıra sürekli fetihlerle toprakları genişletmekte ve yenilen ülkelerin halklarını köleleştirmekteydi. Bütün bunları gerçekleştirmek için artık kabile üyelerinin tek tek silahlanması yetmezdi. Devletin silahlı gücü halktan ayrı kurulan sürekli bir ordu olmuştu.

Bu dönemde metalleri işleyerek silâh yapmak da küçük zanaatkârın üretim boyutlarını aştı. Metalleri eritme ve döğme işleminde büyük çapta köle emeği kullanılmaya başlandı. Artık silah yapımı da egemen güçlerin eline geçti. Bunun yanısıra egemen sınıfın çıkarlarını koruyan düzene yasal bir görünüm kazandırmak için mahkemeler ve çeşitli ceza kurumları oluşturuldu. Devlet, bu harcamaların büyük bir kısmını karşılamak için vatandaşlarını ağır biçimde vergilendirdi.

Devletin ortaya çıkması, köleci toplumun, ilk sınıflı toplum olması nedeniyleydi. Aynı nedenle teş-eşli evlilik de ilk kez köleci toplumda doğdu. Özel mülkiyetin yasalaştığı köleci toplumda artık-ürün kişilerin elinde birikiyordu. Üretim araçlarına, dolayısıyla servete sahip olan lar egemen sınıfın erkekleriydi. Daha önce de belirtildiği gibi biriken servetin miras yoluyla babadan oğula kalması için de çocuğun babasının bilinmesi gerekiyordu. Dolayısıyla erkeğin üretimdeki egemenliği kadın-erkek ilişkisine de yansıdı. Tek eşli evliliği ortaya çıkardı. Erkeğin (babanın) baskısı altında kadın ve çocuklardan oluşan aile kurumu oluştu. Temelinde mülkiyet olan, çıkar

ilişkisine dayanan aile, eşler arasındaki yasal bağın kolayca çözülemediği bir kurumdu.

Ancak toplumun farklı sınıflarında aile de farklı görünüm kazandı. Örneğin, birçok kölenin sahibi olan bir efendi için kadın ve çocukları mallarını bırakacağı ve kendi gücünü sergileyeceği birer ögeydiler. Bunun yanısıra evinde kullandığı köle kadınlar ve cariyelerin varlığı onu tek kadınla cinsel ilişkiyle sınırlamadı. Oysa üretimden uzaklaşan, salt ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulan kadın tamamen kocasına bağımlı olmak zorundaydı. Ve tek eşlilik sadece kadın için geçerliydi.

Egemen sınıfın aile ahlâkı, tek eşli evlilik gibi gözükse de zina ve fuhuş ilk kez gene köleci toplumda ortaya çıktı. Yani özel mülkiyetin, mirasın gereği olarak teş eşli evliliği doğuran ilk sınıflı toplum (köleci toplum) zina ve fuhuşun da yaratıcısıdır.

Doğa yasalarına göre değil de, mülkiyet ilişkilerine göre yaratılan tek eşli evliliğin tamamlayıcısı olan fuhuşu, köleci toplumda devlet ve din de koruyordu. Öyleki önceleri fahişeler mesleklerini tapınaklarda icra ediyorlardı.

Kendi el emeğiyle üretim yapan özgür vatandaşın ailesi de temelde aynı nitelikleri taşımakla beraber, sınırlı üretim olanakları bu sınıfın kadınlarının üretime katılmalarını zorunlu kıldı. Ancak egemen sınıfın aile ahlâkının topluma kabul ettirilmişliği bu kadınların üretim sürecinde yer almalarına rağmen erkekler karşısındaki konumlarına bir değişiklik getirmedi.

Sayıları yüzbinlere varan kölelerin evliliği ise biraz daha farklıydı. Efendi için sadece emeğini sömürdüğü bir araç olan köle her an satılarak ailesinden koparıla-

bilineceği için köle ailesinin bütünlüğü yoktu. Köle evliliğine çocuk yoluyla köle sayısını arttırıcı bir öğe olduğu ölçüde izin verildi. Köle kadın ve erkek ayrı ayrı eşit ölçüde sömürüldüklerinden köle ailesi, egemen sınıfın aile yapısını yansıtmayan güçsüz bir kurumdu.

Köle emeğine dayanan köleci üretim biçimi, toplumun üretici güçlerinde ilkel topluma oranla belirgin bir gelişme sağladı. Ancak köleler sonuçda alacakları pay hep aynı kaldığından üretimin azalması veya artmasıyla ilgilenmiyorlardı. Bu nedenle üretim araçlarını geliştirici hiç bir eylemde bulunmuyorlardı. Böylece köle emeği giderek üretkenliğini yitirdi. Büyük toprak mülkiyeti küçük üreticiliği yıkarken, büyük işletmelerde kullanılan çok sayıda kölenin çalışmaya zorlanması için kurulan denetim sistemi de üretimin maliyetini artırıyordu. Bu nedenle büyük toprak sahipleri küçük birimlerde üretimi seçtiler, ve kölelere üründen pay alma karşılığı belli birimlerde üretim yapma izni verdiler. Aynı zamanda bu birimlerde kira ödeyen özgür yurttaşlar da üretim yapabildiler. Kolon denilen bu çiftçiler giderek sürekli işlemek zorunda bırakıldıkları toprağa daha fazla bağımlı kılındılar. Koşullar bir süre sonra kolonları kölelerin durumuna yaklaştırdı ve hoşnutsuzluk bütün topluma yayıldı. Bu yüzden patlak veren, örgütten yoksun, bütünselliğe ulaşmamış köle ayaklanmaları düzeni sarsarken, komşu barbar kavimlerin saldırıları buna eklenince köleci düzen yıkılmaya başladı.

V. FEODAL TOPLUM

Köleci üretim tarzı yerini, belirgin üretim faaliyetinin gene tarım olduğu feodal üretim tarzına bıraktı. 4 - 11. yüzyıllar arasında yeşeren, 12 - 16. yüzyıllar arasında Avrupa'da egemen olan feodal üretim ilişkileri, 16. yüzyıldan sonra çözülmeye başladı ve ancak 19. yüzyılda yer alan sanayi devrimi ile tamamen çözülerek yerini kapitalist üretim ilişkilerine bıraktı.

Feodal toplum yapısını belirleyen mülkiyet ilişkileri köylü, (serf) ile toprak sahibi bey, (lord) arasındaki ilişkileri oluşturur. Tarıma dayalı üretimin egemen olduğu bu toplum düzeninde en önemli üretim aracı topraktı. Bu nedenle toprak mülkiyeti feodal toplumda gücün kaynağı olmaktaydı. Ancak, tüm toprakların mutlak sahibi kral iken, beyler kral adına büyük toprak parçalarını işletirlerdi. Üretici sınıfı oluşturan serfin en önemli niteliği ise beye ve toprağa olan kişisel ve yasal bağımlılığıydı. Serfin toprağını terk etmesi hiçbir şekilde söz konusu değildi. Serfin, bir önceki üretim tarzının (köleci) üretici gücü olan kölelerden en büyük farkı ise, kölenin sadece görevleri ve yükümlülükleri olmasına karşılık serfin görevleri ile birlikte önceden belirlenmiş hakları da olmasaydı. Her köylü ailesi kendisine yetecek kadar toprağın ve bunu işlemeye yetecek kadar üretim araçlarının tasarruf hakkına sahipti. Köylü ailesi bu toprağı işle-

yerek geçimini sağlar, işlediği topraklar karşılığında beye vergi verirdi. Feodal üretim tarzı, serfin yarattığı artık ürüne beyin zorla el koyması ile belirlenen düzendi. Artık - ürüne zorla el koyma biçimi ise köylünün kendi toprakları dışında bir de beyin topraklarında karşılıksız çalıştırılması (angarya) ile mümkün olmaktaydı. Köylüler önce beyin topraklarını işler, ürünü kaldırır, bunların pazarlamasını yapar, sonra kendi topraklarını işlerdi. Emek rant (feodal rant) dediğimiz bu olgu feodal toplumda yaratılan değere zorla yani serbest ekonomik ilişkiler dışında el koyma biçimiydi. Emek-rantın yanısıra var olan ürün-rant, serfin işlediği toprakdan elde ettiği ürünün belli bir miktarını, vergi olarak beye vermesi zorunluluğuydu.

Serf ve toprak sahipleri dışında feodal toplumda sayıları çok az olan özgür köylüler de vardı. Bunlar beye vergi verdikleri sürece işledikleri toprağın özel mülkiyetine sahip ve hukukî bakımdan beye karşı değil krala karşı yükümlü olan, kral mahkemelerine baş vurma ayrıcalığına sahip, toprağı terk etme özgürlüğü olan üreticilerdi.

Her feodal beylik kapalı bir ekonomi oluşturmaktaydı. Üretim pazar için, değişim için değil, kullanım ve tüketim için yapılırdı. Her bir feodal birim ki bu beyin toprakları ile sınırlı idi kendi kendine yeter nitelikteydi. Köyün ihtiyacı olan tarım dışı ürünler de köydeki ev ekonomisi ile sağlanırdı. İlerde zanaatkârları oluşturacak olanlar köyde beyin ve köylülerin ihtiyacını karşılayacak kadar saban ve diğer üretim araçlarını, giysileri ve arabaları yaparlardı. Elde edilen üzümden şıra, şarap yapmak, buğdayı öğütmek ve yol yapmak gibi işler de köylülerin angarya olarak yüklendiği işlerdendi. Feodal üretim ilişkilerinin tümüyle egemen olduğu bu aşamada he-

nüz kır ile kent arasında bir iş bölümünden, zanaat ile ticaret arasındaki iş bölümünden bahsetmek söz konusu değildir. Zanaatçılık dahi başlıbaşına bir meslek halinde olmayıp, bu ancak kentlerin ve ticaretin gelişmesiyle ortaya çıkacak bir durumdur.

Feodal toplumun en etkin üst yapı kurumlarından biri din ve kiliseydi. Kilisenin gücü aynı feodal bey gibi sahip olduğu toprağın ve üzerinde yaşayan köylülerin çokluğundan kaynaklanmaktaydı. Bütün Avrupa feodal toplumlarında tüm toprakların 1/3 ya da 1/2 si kiliseye aitti. Kilise ile serf arasındaki ilişki aynen bey ile serf arasındaki ilişki niteliğindeydi. Halk yığınları kiliseye kira ve vergi vermek zorundaydılar. Herşey kilisenin denetimi altındaydı. Bu ise serfin tutsaklığının ve bağımlılığının gün geçtikçe artması demekti.

Feodal toplumda üretici güçlerin düzeyi, tarımda kullanılan üretim tekniğinin ilkelliği, çok az miktarda artık ürün elde edilmesine olanak tanıyordu. Bu ise bu artık ürüne kontrollu bir biçimde el koyma ve dağıtmayı gerektiriyordu ki bunu sağlayan kurum çok katı kuralları olan feodal hiyerarşiydi. Serfden başlayıp kralda biten bu dikey hiyerarşide beylerin alacağı yer sahip oldukları toprağın büyüklüğüne ve üzerindeki serflerin sayısına bağlıydı. Bu hiyerarşide sorumluluk ve yetki vergi vermek ve savaşçı yetiştirmek biçimindeydi. Avrupa feodal toplumlarında bu hiyerarşi serfin beye, beyin konta, kontun düke, dükün krala sorumluluğu şeklindeydi. Artık ürüne el koyan bey kendi payını alarak konta vergi verir, kont kendi payını alarak düke, dük te krala vergi verir, yetiştirecekleri savaşçılar da en çok dükün yükümlülüğü altında olarak beye gittikçe sayıları azalırdı.

Feodal toplumda üretim birimi aileydi. Geniş ailenin egemen olduğu bu düzende, ailenin tüm fertleri üretime

katılırdı. Ekonomik birim olma nedeniyle önemli olan aile, ekonomik egemenliği ellerinde bulunduranlarca kutsandı. Daha önce belirtildiği gibi, toprak sahibinin gücü, toprağında yaşayan köylülerin artması ile çoğalırdı. Çünkü daha çok ürün elde edileceği gibi, angaryaya koşacağı ve savaş zamanlarında askerî güç olarak kullanacağı insan sayısı artmış olurdu. Bu nedenle, doğaldır ki beyler serflerinin evlenmesini ve çocuk yapmalarını isterdi. Bu yüzden evlenme, dini bir törenle kabul gören hukukî bir iş niteliğindeydi. Serfin beye bağlı niteliği, onun yaşamının tüm aşamalarında olduğu gibi evlenmesinde de bir takım kesin kural ve vergilerle bağlı kılıyordu. Bir serfin (kadın veya erkek) kiminle evleneceğine, evlenip evlenmeyeceğine karar vermek hep beyin yetkileri arasındaydı. Evlenenler beye vergi öder ve kendilerine yetecek kadar bir toprak parçasını işleme hakkına sahip olurlardı. Evlenme olayı ile ilgili bazı vergiler şöyleydi: «merchet» serf kızını evlendirdiği zaman ödediği vergiydi, «formariage» serf kızını malikane dışından biriyle evlendirdiği zaman ödenirdi. Bunlar dışında beyin, her kızın evlendiği gece bekaretini alma hakkı vardı ki bu hak Bebel'in öne sürdüğü gibi babaerkil bir geleneğin sürdürülmesiydi. (4) Beyi bu hakkından vazgeçirmek ancak «wissage» denilen vergiyi ödemekle mümkün olabilirdi.

Feodal bey malikanesinde toplanan kadın tutsakların da efendisiydi ve onların cinsiyet ilişkilerine de karışırdı. İstediği zaman bu hakkını kendi yakın adamlarına devredebilirdi.

Tüm bu vergilendirme işi açıkça göstermektedir ki, feodal toplumda serf kadının bizzat kendisi bir vergi aracı olmuş, vergilendirme yoluyla gelir getiren bir kaynak

(4) A. Bebel, **Kadın ve Sosyalizm**, s. 50

haline sokulmuştur. Kadınlar kendi vücutlarına dahi sahip olamıyorlar, onun üzerinde hiçbir söz hakları bulunmuyordu. Adeta, vücutlarının nerede, ne zaman, kimin yararına, nasıl kullanılacağı bey tarafından saptanıyordu. Kadının cinsel sömürüsü çok açıktır bu toplumlarda.

Evlenmelerin beyin gücünü arttırdığı gerekçesiyle, dinsel bir niteliğe büründürüldüğüne değinilmişti. «Evlenmiyen bir adam ise bütün mülkünü kiliseye bırakmaya zorunlu tutulurdu. Ama mülkiyete sahip özgür adam evlenmek istemediği zaman, başını derebeyin elinden kurtarabilmek için, malını kiliseye vererek bir manastıra çekilmeye zorunluydu.» (5)

Özet olarak kadın, bu dönemde, önce beyin, sonra ataerkil aile yapısı içinde kocasının tutsağı idi. Üretime en yaygın bir biçimde katılmasına rağmen, saygın hiçbir yere sahip olamıyordu. Bunun başlıca nedenlerinden ilki, köylü ailesinin kullanım hakkını edindiği toprakları oğullarına devretme hakları olması sonucu mirasın gerçek oğula kalabilmesi için anadan tam sadakat beklenmesi ve bunun gereği olarak ta babalık hukukunun egemen olmasıydı. Ayrıca erkek serflerin savaş zamanlarında beyin malikanesini korumak için savaşmalarının onlara toplumda daha ön planda yer vermesi, savaşçı bir değeri olmayan kadının geri planda kalmasının diğer nedeni oldu.

Bunlardan başka, yukarıda anlatılan nedenlerle, serf kadından sürekli doğurması istendi, hem tarlada çalıştırıldı, hem ev işlerini yüklendi, hem de çocuklarına bakması beklendi. Zaten çok zor olan serf yaşantısına, kadınlara özgü sorunların da eklenmesiyle kadın iki defa daha fazla ezildi, eziyet gördü.

(5) A. Bebel, a.g.y., s. 50

Feodal toplumlarda kentler başlangıçta ufak tefek alış veriş ve dinî törenlerin yapıldığı merkezler olarak malikane duvarları çevresinde kurulmuştu. Buralarda yapılan tüm faaliyetlerden beyler ve kilise çeşitli vergiler alırdı. Tüccar da başlangıçta beye vergi verir durumdaydı. 11. - 13. yüzyıllarda, kent ve kentlilerin feodal boyunduruktan kurtulmak için Avrupa'da bağımsızlık mücadelesi yaptığı görülür. 14. yüzyıldan itibaren yeni kentlerin oluşmasıyla kentle kır arasında farklılaşma başladı ve iş bölümü gelişti. Tüccar ve zanaatkârlar ayrı bir sınıf oluşturdular. Az olan tarım dışı üretim fazlasının kontrollu bir biçimde dağıtılması loncalar tarafından gerçekleştirildi. Zamanla üretim tekniğinin, ticaretin gelişmesi kentlerde tüccar ve zanaatkârın gelişmesine, örgütlü bir biçimde güç kazanmasına yol açtı.

Ticaretin ve kentlerin gelişmesi, kentte tarımsal ürünler için talep yaratırken, yıkılan ev ekonomisi sonucu köyde, kentte üretilen çeşitli metalara gereksinim doğdu.

14. yüzyıldan itibaren gelişmeler özetlenirse, tarımda, gelişen yünlü dokuma sanayi için hammadde sağlamak amacıyla yapılan «kapatma hareketi», köylünün topraktan kopma ve mülksüzleşme süreci ve toprağın belli ellerde yeniden yoğunlaşması süreçleri sayılabilir. Üretim tekniğinde gelişmeler, yel ve su enerjisinin yaygın bir biçimde kullanılması, tarımda öküzün yerine atın kullanılması ile üretici güçlerin gelişmesi olgusu, üretimi arttırdığı gibi, üretimin amacı üzerinde de rol oynayarak ticaret ve kentlerin gelişmesinde de etkin oldu. Pazar için üretim yapmak önem kazanırken, kentteki lüks tüketim mallarına gereksinimi artan feodal beylerin zulmü ve baskısı arttı. Beyin paraya olan artan gereksinimi so-

nucu (pazardan mal alabilmek için artık para gerekliydi) emek-rant, para-rant'a dönüştü.

Coğrafî keşifler sonucu Afrika ve Amerika kıtalarındaki zenginliklerin (altın, gümüş ve köleler) Avrupa'ya taşınması, 16. yüzyılda Avrupa'yı, giderek Osmanlı İmparatorluğunu da etkisi altına alan enflasyona yol açtı. Tüm bu olgular, baskı ve zulüm yönetimine karşı ayaklanan geniş köylü kitlelerinin isyanları, yani serfler ve beyler arasındaki sınıf mücadelesi (ve burada değinilmeyen diğerleri) feodal toplumun çöküşünü hazırlarken feodal hukuk ve ahlâk üzerinde de çökertici bir rol oynadı.

Kentlerin, topraktan kaçan tutsakların yığıldığı bölgeler haline gelmesi, buraların nüfusunu arttırmıştı. Önceleri evlenmeyi, nüfusun artmasını teşvik eden beyler, bu dönemde bunları engelleyen ağır vergiler ve yasalar çıkartıyorlardı. Kentlere kaçan erkeklerin ailelerinden uzak oluşları, papazların zorunlu bekârlığı cinsel ahlâksızlığı arttırırken Roma ve kilise bu ahlâksızlığın merkezi durumuna geliyorlardı. «Lüks ve tembel hayat içinde cinsel istekleri artan papazlar bu tutkularını yasa ve ahlâk dışı yollarla doyurmaya kalkıştılar. Köylerde ve kentlerde papazlar kadınlar için büyük tehlike haline geldiler.» (6)

Manastırlar ahlâksızlığın gelişmesinde önemli bir rol oynarken, buralarda cinayetler ve çocuk düşürme de olağan hadiseler haline geldi. Papazlar arasında çokkarılılık (poligami) yürürlükteydi. «Başpapaz Constance'ın meclisindeki 1414'teki fahişelerinin sayısı 1500'den az değildi.» (7)

(6) A. Bebel, a.g.y., s. 51
(7) A. Bebel, a.g.y., s. 51-52

«Bu dönemde her ticaret lonca esası üzerine kurulduğu gibi, fuhuş da bu esasa dayandı. Her şehirde belediyenin, devletin, kilisenin mülkleri bu işe ayrıldı.» (8) Bu genelevlerden gelen gelir kiliselere ait olurdu. Bu da açıkça gösterir ki o dönemde fuhuşu örgütleyen, kadınları genelleştiren kilisedir.

Güzelliklerine ve yaşlarına göre çeşitli loncalara verilen kadınların başka loncalardan olanlarla ilişki kurması da yasaklanmıştı. «Tören günleri fuhuş loncaları da öbür loncalar gibi protokole girerdi... Atina'da genç kızları ve evli kadınları korumak bakımından, genelevler yararlı sayılırdı. Fahişelere bunca bağımsızlık ve ayrıcalık tanıyan, onu koruyan toplum, zavallı bir kızın küçük bir günahını bile müthiş cezalandırıyordu. Evli bir kadın için çocuk düşürmenin cezası ölümdü. Kadının aldatması da ağır cezaya girerdi. Erkeğin aldatması hoş görülürdü.» (9)

Tüm bu gerçeklerden açıkça görüldüğü gibi toplumun üst yapı kurumlarındaki, değer yargıları, düşünceleri, ahlâk anlayışlarındaki tüm değişiklikler yürürlükteki toplumsal düzenin yapısı nedeniyle kaçınılmaz olarak erkeklerin istekleri ve kadınların bu isteklere alet edilmesi doğrultusunda oldu. Ekonomik ve politik egemenliği ellerinde bulunduran egemen sınıfın erkekleri, bir yandan bunu korumak, miras haklarını sağlama bağlamak için evli bir kadının, bir «aile» kızının en ufak bir cinsel isteğini, ilişkisini hoşgörmez, çok katı bir biçimde cezalandırırken, öte yandan kendi cinsel doyumlarını en ahlâksız, en sınır tanımaz bir biçimde sağlamak için diğer kadınları fahişeleştirdiler, fuhuşu örgütlediler, üstelik toplum içinde saygın bir yer verdiler. Kilisenin ve

(8) A. Bebel., a.g.y., s. 52
(9) A. Bebel, s. 52-53.

dinin bunda oynadığı etkin rolü de gözden uzak tutmamak gerekir.

Feodal toplumla ilgili olarak, en son, ortaçağın erdemli bir dönem olarak anılması, şövalyelerin kadına saygıları, onları korudukları yanılgılarına değinmek yararlı olacaktır. Unutmamak gerekir ki küçük soylular olan şövalyeler toplumun çok küçük bir bölümünü oluştururlardı, karıları da öyle. Ayrıca, şövalyelerin çok az bir bölümü kadınlara saygı duyarlardı. Aslında bu bile kadına süslü bir bebek gibi, korunmaya muhtaç bir zavallı gibi bakmanın bir belirtisiydi. Kaldı ki şövalyeler bu davranışı Almanya'nın sıkı bir yönetim altında olduğu, yasaların çiğnendiği, hırsızlığın, yağmanın, şövalyelerin keyfi yönetiminin en yüksek noktasına ulaştığı bir dönemde gösterdiler. Cinsel doyumlarını sağlamak için hiçbir sınır tanımayan şövalyelerin kadına saygı duydukları yoktu, sadece güzellere duydukları bedensel bir yakınlıktı. «Bu dönemin en büyük özelliği, olağan ihtiyaçların açıkça kabul edilmesi, her ferde bunu karşılamak için hürriyet verilmesi olmuştur. Bu hürriyet, cinsel eğilimleri çember altına alan hristiyanlığın baskısını kırmıştır. Ama bu hürriyetin yalnız bir cinse verildiğini öteki cinsin sanki bu ihtiyaçları yokmuş gibi, ondan esirgendiğini de unutmamak gerekir.» (10)

(10) A. Bebel, a.g.y., s. 54

VI. KAPİTALİST TOPLUM

Feodal sistemde üretici güçlerin gelişmesi, serflerle feodal bey arasındaki uzlaşmaz çelişki, feodal beyin üretici güçlerin gelişmesini önleyici tutumu ve ticaret yoluyla elinde servet biriktiren yeni bir sınıfın yani burjuvazinin iktidarı ele geçirme mücadelesi 'feodal sistemin çöküşüne yol açmıştır. İlk kez İngiltere'de görülen bu gelişim, bir sonraki aşamada kapitalist sistemin egemenliğini sağlamıştır. Bu olguya yol açan etmenlerden biri 15. ve 16. yüzyıllardaki coğrafî keşifler sonucu, keşfedilen ülkelerdeki zenginliklerin (altın ve gümüş) gibi onlardan çok daha ileri bir aşamada bulunan Avrupa ülkelerine zorla aktarılmasıdır. Bir diğer etmen, bu ülkeler halklarının işgüçlerinin, Güney Amerika ve Afrika'da madenler ve kurulan plantasyonlarda (büyük çiftlik) kullanılması ve bu kölelerin yarattığı değerlerin de Avrupa'ya taşınmasıdır. Bu iki olgu, çok yaygın ve kazançlı olan köle ticareti ile birlikte Avrupa'da büyük bir servetin belli ellerde toplanmasına yol açmıştır (Ticaret Burjuvazisi). Bütün bunların yanısıra kapitalist ilişkilerin yerleşmesine, üretimde inorganik enerjinin kullanılması ve üretimin yeni bir biçimde örgütlenmesi neden olmuştur. Yeni örgütlenme biçiminde, üretim araçlarına sahip olan tüccar, halen üretim birimi olma niteliğini taşıyan ailele-

re bu araçları dağıtmakta ve üretilen malı kendi toplayıp satmaktadır. Kimi zaman tüccar sadece hammaddeyi, örneğin; dokumada ipliği ve boyayı dağıtmakta, aileler kendi tezgâhlarında bez üretmekte ve tüccar birçok aileden bunları ucuza kapatıp satarak, büyük kazanç elde etmektedir.

Eskiden tek başına üretim yapan ve üretim araçlarına sahip olan zanaatkâr, şimdi kadın, çocuk tüm aile bireyleriyle ortaklaşa çalışmakta, bir bakıma ücretli işçi haline gelmektedir.

Üretimin yeniden örgütlenmesi; eskiden evlerinde üretim yapan kişilerin şimdi işveren hesabına bir çatı altında birlikte üretim yapmaları ve iş bölümü ile ihtisaslaşmanın, bunlara bağlı olarak artması, manüfaktür aşamasının özellikleridir.

Toprağın el değiştirmesi (ki bu toprağın önce bölünmesi ve sonra da belli ellerde toplanması şeklinde olmuştur) ve topraksızlaşan köylünün sermayenin bir parçası yani serbest işgücü haline gelmesi; ilkel birikim sürecini oluşturur. İlkel birikim süreci sonucu kentlere göç etmek zorunda kalan topraksız köylüler, manüfaktür döneminde gelişen atelye tipi üretimin, daha sonra da, sanayinin ucuz işgücü gereksinmesini karşılamışlardır.

Manüfaktür döneminde üretim, toplu eylemin sonunda ortaya çıktığı için sosyal bir nitelik kazanır. Bu dönemde verimlilik artışının temel nedeni makine değil yeni iş bölümüdür.

İşte bu aşamada, yeni üretim ilişkilerinin zorlaması sonucu kadın evden dışarı çıkmış ve bazı dallarda, atelye üretimine katılmıştır. Ancak bu durum kadının toplum içindeki yerine pek büyük değişiklikler getirmez çün-

kü kapitalist ilişkiler henüz tam anlamıyla oturmamış, kendi üst yapı kurumları henüz tümüyle egemen olmamıştır.

Manüfaktürlerin büyüyüp fabrikalara dönüşmesi, 18. - 19. yüzyıllardaki Sanayi Devrimi adını alan teknolojik buluşların, özellikle buhar gücüyle çalışan motorun bulunuşu sonucudur. Bu icadlar, başlangıçta kapitalizmin üretici güçleri geliştirici niteliğinden gelmektedir. Çünkü rekabet döneminde kapitalist, diğer kapitalistlerle rekabet edebilmek için ucuza üretmek, bunu sağlamak için de yeni teknikler geliştirmek zorundadır. Amaç daha çok kâr elde etmek, sermaye biriktirip büyümektir. Bu özelliklerine değindiğimiz kapitalist sistemin temeli, üretim araçlarına sahip olmayan ancak onları kullanarak üretim yapan çoğunluk ile üretim araçlarına sahip ancak üretime hiçbir katkısı olmayan azınlığa, uzlaşmaz iki sınıfa dayalıdır. Bu sınıflar proleterya ve burjuvazidir. Kapitalist sistem işçi sınıfının ürettiği artık ürün ve artık değerin yaratılması ve burjuva sınıfı tarafından bunlara el konulması ile var olan sistemdir. En kısa tanımıyla artık değer, işçinin ücret olarak aldığı ile ürettiği mala kattığı değer arasındaki farktır.

İşçinin ücreti, ancak kendisini ve ailesini hayatta tutabilmeye yetecek kadardır. Bu sistem içinde iş bölümü ve ihtisaslaşmanın vardığı düzey, üretim araçlarına sahip olmayan çoğunluğu, elinde var olan tek «meta»yı işgücünü yaşamak için satmaya zorunlu kılmaktadır. Bunun karşılığında işçi «sefalet ücreti» almaktadır.

Kapitalizmde ihtiyaçları karşılamak için değil kârlı şekilde satış yapmak için mal üretilir. Kapitalist sistemde üretilen herşey pazar içindir. Bu nedenle sistem, toplumdaki herşeyi metalaştırmakta, yani pazarda alım-

satım değeri olan mal haline getirmektedir. O halde sistemin metalaştırdığı en önemli varlık, erkek kadın tüm insanlar olmaktadır. Aynı zamanda düşünce, duygu, cinsellik, çıplaklık vb., kapitalist sistem içinde alınır satılır mal haline dönüşmüştür.

Daha önce manüfaktür aşamasında, kadınların evin dışında üretim eylemine katıldığını görmüştük. Sanayi geliştikçe, işlerin niteliğinin kolaylaşması, makineleşme, iş bölümü ve ihtisaslaşmanın artması fabrikalarda işgücüne, özellikle ucuz işgücüne gereksinmeyi arttırmıştır. Bu nedenle erkeklerin yanısıra kadın ve çocuklar da kitleler halinde sanayie çekilmiştir. Burjuvazi, feodal toplumdaki, kadının aşağılanması olgusuna sahip çıkarak bundan, ücretleri düşük tutmada yararlanmıştır. Böylece kadın ve çocukların ücretleri erkeklere göre çok daha düşük olduğundan, sömürülme oranları çok daha yüksek olmaktadır. Bu durum günümüzde de sürüp gitmektedir. Gelişmiş kapitalist ülkelerden örnek verilecek olursa:

TABLO 1 : Nisan 1973'de Endüstride Ücretler :

Ülke	Erkek	Kadın	Kadın İşçi Ücretinin Erkek İşçi ücretine oranı
Almanya	8.59	6.02	% 70,08
Fransa	8.57	6.86	% 80.04
İtalya	10.14	7.74	% 76.33
Hollanda	6.74	3.97	% 58.90
Belçika	94.88	64.29	% 67.75
Lüksemburg	114.32	67.82	% 59.32
İngiltere	79.2	49.1	% 61.99
Danimarka	21.24	18.22	% 85.78

(Kaynak : 30 Jours D'Europe, Janvier 1975)

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise çalışan kadınların ücreti 1939'da erkeklerin aldığı ücretin % 60,8'ini, 1964'de % 59,4'ünü oluşturmaktaydı. (11)

İngiltere'de «Eşit Ücret Yasası» 1970'de kabul edilmiştir. Ancak bu tarihten sonra dahi aynı işte çalışıp erkeklerle aynı ücreti alabilen 9 milyon işçi kadının sadece % 12'sidir. (12)

Bütün bunların yanısıra, kadının anne ve ev kadını özelliği, onun yarım günlük işlerde çalışmasına, evine yakın işyerini tercih etmesine, çocuk büyüyünceye kadar çalışmaya ara vermesine, özetle, erkeğe göre daha düşük nitelikli işlerde çalışmasına neden olur.

Fransa'da yapılan araştırmalar, dışarda «part-time» çalışan kadınlarla, dışarda çalışmayan ev kadınlarının ortalama çalışma saatlerini şöyle bulmuştur.

TABLO 2:

	Dışarda çalışan Kadın				Dışarda çalışmayan Kadın			
	0 Ço.	1 Ço.	2 Ço.	3+ Ço.	0 Ço.	1 Ço.	2 Ço.	3+ Ço.
Evişi	3.9	4.5	5.2	5.5	7.8	7.6	8.0	8.8
Çocuk bakımı	—	1.1	1.5	1.6	—	2.4	2.7	3.3
İşe gidiş ve geliş ve iş	7.2	6.4	5.3	4.9	—	—	—	—
Toplam saat	11.1	12.0	12.0	12.0	7.8	10.0	10.7	11.1
Tam gün çalışan kadınlar	12	13.30	14.45	15.0				

(Kaynak : Women Workers-Viola Klein s. 76. OECD)

(11) U.S. Department of Labor Women's Bureau
(12) Juliet Mitchel «Woman's Estate» Pelican 1971, s. 124

Ev işleri bir kamusal görev niteliği kazanmadıkça bu durum sürüp gidecektir.

Kapitalizmin buhran dönemlerinde ise kadınlar, günümüzde Avrupa'daki yabancı işçiler örneği, emniyet sübabı olarak kullanılmakta, en önce işten atılmaktadırlar. Üretime katılmasına rağmen aslında toplumda fazla söz sahibi olmayan (nedenlerine sonra değinilecektir) eğitim ve sendikalaşma düzeyleri düşük bulunan, toplumdaki asıl işlevleri analık, karılık ve ev hizmetçiliği olarak kabul edilen kadınların işten atılması çok daha az toplumsal gerginlik yaratmaktadır. İngiltere'de erkek işçilerin % 50'sinin sendikalaşmış olmasına karşın, kadın işçilerin sadece % 25'i sendikalara üyedir. (13)

Dışarda çalışmayan kadın ev işleriyle meşguldür. Ancak «Bütün kurtarıcı yasalara karşın kadın, ev kölesi olarak kalmaktadır; çünkü küçük ev işleri onu mutfağa ve çocukların odasına zincirleyerek, saçma, üretici olmayan, bayağı, sinirlendirici, sersemletici ve ezici bir uğraşta çabalarını çarçur ederek onu bunaltmakta, boğmakta, sersemletmekte, aşağılamaktadır.» (14) Ev işleri, çamaşır, bulaşık, yemek, temizlik gibi, kapitalizmin temel öğesi olan satış için üretime uygun nitelik taşımaz. Bu nedenle kadınlar, ekonomik bakımdan kocalarına bağımlı, kendi başlarına özgür hareket edebilme hakkından yoksun ve toplumun ahlâk anlayışı açısından hep horlanan, ezilen kitledirler.

Toplumdaki insanları ırk, din ve dillerine göre sınıflandıran ve sürekli olarak bir ırkın diğer ırka üstünlüğü yanılgısını körükleyen kapitalist sistem, bu yolla gerçek

(13) Juliet Mitchel a.g.y., s. 126

(14) Lenin, **Toplumda Kadının Rolü Üzerine**, s. 62, Ürün Yayınları

çelişkiyi unutturmakta, kadına karşı gerektiğinde aynı tavrı takınmaktadır. İşçi sınıfını, kendi içindeki azınlıklara, örneğin ABD'de zencilere ve tüm kapitalist ülkelerde kadınlara karşı kışkırtmakta, bu yolla işçi sınıfı içindeki sınıf dayanışmasını zayıflatmaktadır. Örneğin İngilterede 1964 yılı Haziran ayında, ülkenin en büyük (disc brake-disk fren) fabrikasında 2500 erkek işçi, fabrikanın iki üretim dalındaki «erkek işinin» kadın işçilere verildiğini söyleyerek greve gitmiştir. Açıktır ki, kadın işçilere erkeklerden daha düşük ücret ödeyen patron işçileri birbirine düşürmeyi başarmıştır. (15)

Toplumda kadın, daha düşük ücret alarak daha çok sömürülmekte, üstelik toplum içinde de egemen değer yargılarınca aşağılanmaktadır. Kadının toplumdaki bu yerini bizatihi yaratan kapitalist sistem aynı zamanda bu olguya sahip çıkmakta ve kadının ezilmişliğini diğer emekçilerin susturulmasında kullanmaktadır. Kadın işçilere daha düşük ücret verilerek erkek işçiler hallerinden memnun olmaya zorlanmaktadırlar. Ayrıca toplumda sürekli baskı altında bulunan erkekler için, daha fazla ezilen kadın bir rahatlama aracı olmaktadır.

Zaten ikincil durumda olan kadın bir de azınlıklardan birine aitse durumu daha da kötüleşmektedir. Amerika'da zenci bir işçinin karısı olmaktan daha kötü bir durum düşünebilir misiniz?

Kapitalist sistemde egemen olan üretim ilişkileri, belli bir azınlığın —burjuvazinin—, çoğunluğa: işçi-köylüye egemenliği; üretim ve bölüşümün her evresinin burjuvazi tarafından denetlenmesi ve bütün bunların haklı gösterilmesi için belli bir ideolojinin, değerler sistemi-

(15) Juliet Mitchel, a.g.e., s. 127

nin ve bunları yürütecek kurumların ortaya çıkması sonuçlarını doğurmuştur. Bu egemenliğin sağlanması devlet, ataerkil aile, din, ahlâk, yasalar ve diğer üst yapı kurumlarıyla olmuştur, olmaktadır.

Kapitalist sistemde yaygın olan, baba egemenliğine dayalı tek eşli ataerkil aile, sisteme uyum sağlayan insanlar yetiştirilmesi, egemen değer yargılarının zihinlere işlenmesi işlevini yüklenmektedir. Çocuğa aile içinde verilen ilk eğitim, onun iki cinsi farklı algılamasına yol açmaktadır. Oynadığı oyunlar ve oyuncaklar hep bu farklılığı körükler, erkek çocuğun kız çocuk üzerinde egemenlik duygusunu arttırır. Kız çocuk, geleceğin sadık annesi ve ev kadını rolüne evcilik oyunları, bebeklerle alıştırılır; erkek çocuksa oyuncak tüfeğiyle kapitalist ahlâkın temel ilkesini «başkalarını ezerek yükselmeyi» öğrenir. Kız çocuklara, kocaya kesin itaat ve boyun eğme, herşeyi sabırla karşılama da öğretilir. O, savaşçı olmamalı, ne verilirse onunla yetinmeli, asla başkaldırmamalıdır. Aile içinde böyle sessizce durumunu olağan kabullenen kadın, toplumdaki yerini de doğal karşılayacak, toplumun değişmesi için eylemde bulunmayacaktır.

Toplum, insanların cinsiyetlerine göre davranış biçimlerini kesinkes saptamış, bunun dışına çıkanları kınamıştır. Öyle ki duygulu olup olmamak bir insan özelliği değil, cinsiyete göre bir özellik sayılmıştır. Eğer bir kız duyarlılığını göstermezse toplum tarafından «taş yürekli» diye nitelenir, aksine erkek duyarlılığını gösterir örneğin ağlarsa, kadınsı olmak, yüreksiz olmakla suçlanır.

Kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu toplumlarda, aile ve kadın bir tüketim birimidir. Toplumsal faaliyetlerden itilmiş olan kadınlar sürekli tüketime alış-

tırılmışlardır. Kocasının sosyal mevkiine göre giyinmek, süslenmek, evini süslemek, kendisini toplumda güzel ve çekici bir varlık olarak kabûl ettirmek zorundadır. Çalışan kadın da giyimini, saçını yaşadığı çevreye, iş yerine göre düzenlemek zorundadır. Bütün bunları sağlamak için burjuva kadını sürekli olarak çeşitli tüketim mallarını kullanmakta, onlardan vazgeçemez duruma gelmektedir. Evin alışverişini daha çok o yürüttüğü için tüketim mallarının reklâmları genellikle kadına yöneliktir. Tüketim birimi olarak aile ve kadın, kapitalist sistem için vazgeçilmezdir.

Bir tüketim aracı olmanın dışında, cinsel meta olarak da sömürülür kadın. Kapitalistler buz dolabını çıplak bir kadın resmi ile satmaktadırlar. Seks filmleri, dergileri, çoğunlukla kadın vücudunun bol miktarda teşhir edildiği kârlı ticaret alanlarıdır. Bu örnekler çoğaltılabilir, ancak kadın açısından daha korkuncu kadının cinsel özgürlüğünün olmayışı, bu konudaki doğal isteklerini, duygularını sürekli baskı altında tutmak zorunda kalışıdır. Oysa, özellikle azgelişmiş ülkelerin cinsel baskı altında bulunan erkekleri açısından bu gibi araçlar sübap niteliği kazanmakta, emperyalizmin kültür politikası kitleleri afyonlamakta bunlardan yararlanmaktadır.

Tek eşli aile sadece kadın için tek eşli anlamına gelmektedir, erkekse metreslerle, genelevlerle çok eşli yaşantısını sürdürmektedir. Toplumda geçerli olan çifte ahlâk değerlendirmesi, kadınlar ve erkekler için farklı yaptırımlara sahiptir. Kadın eşinden başkası ile cinsel ilişkide bulunduğunda lanetlenip, aşağılanacak erkek aynı şekilde davrandığı zaman hoşgörülü bir gülümseyiş, biraz da övgüyle karşılanacaktır. Çoğunlukla cinsel birleşim, her iki tarafın da isteği ile değil, erkeğin isteği ve kadının boyun eğişi, görevini (!) yerine getirmesi

şeklinde olmaktadır. Oysa cinsel içgüdü, her iki cinsden insan için de, doğanın verdiği bir güçtür. Cinsel birleşimin en temiz, en doğal şekli ise yasaların ya da toplumun kendisine tayin ettiği eşle, istemeden, zoraki değil, her iki tarafın da isteyerek seçtiği kişiyle bunu gerçekleştirmesidir.

Toplumdaki çifte ahlâk değerlendirmesinin nedeni, tek eşli burjuva ailesinin yapısından gelmektedir. Mirasın kalacağı çocukların belirlenmesi için kadından sıkı sadakat beklenirken, erkekler dilediklerince özgürdürler. Özel mülkiyetin çıkışıyla var olan fuhuş, kapitalizmde tek eşliliğin (monogaminin) tamamlayıcısıdır. Ancak fuhuş sonucu aşağılanan hem erkek hem kadın, insan onurudur.

Bütün bunların yanısıra, erkeğin kadına egemenliği yasalarla da saptanmıştır (ayrıntılar için bkz. Türkiye'de Kadın). Çeşitli toplumlarda farklılık göstermesine karşın tüm kapitalist toplumlarda şu veya bu şekilde erkek yasalarla kadına egemen kılınmıştır. Kadının yasalardaki ikincil durumu özellikle boşanma, nafaka ve çocuk davalarında belirginleşmektedir. Kadını erkeklerle hukuken eşit statüye getiren yasa örneğin İtalya'da Nisan 1975'de kabul edilmiştir.

Kapitalizmin emperyalizm aşamasında, emperyalist ülkelerde yapılan doğum kontrol hapları ve araçları, işlerliği ve güvenilirliği denenmek üzere ilk kez geri kalmış ülke kadınlarında uygulanmıştır. ABD içinde ise Porto Riko'lu kadınlar kobay olarak kullanılmıştır. [16]

Bu aşamada ortaya çıkan ve gelişen kadın hakları savunucusu çeşitli örgütlerin eylemleri, reklâmlarda,

(16) Juliet Ditchel, a.g.e., s. 42.

ğin Amerika'da üzerinde «Women's lib» (Women's Liberation - Kadınların Kurtuluşu hareketinin sembolü) yazılı gömlekler bu hareketin taraftarı kadınlar tarafından satın alınmakta, bundan da kapitalistler kârlı çıkmaktadır. Türkiye'de bazı bankaların «kadın yılı» nedeni ile özel kadınlar çekilişi düzenleyip, yeni kaynaklar yaratma çabaları da diğer bir örnektir.

Bu örgütlerin çabaları ve toplumların gelişmesinin vardığı belli düzey sonucu kadınlar bir ölçüde cinsel özgürlüğe kavuşturulmuştur. Ancak bu, kadınların daha da yoğun bir biçimde cinsel meta olarak kullanılmasını getirmiştir. Çünkü toplumun üretim ilişkilerinde ve onun gerekli kıldığı üst yapı kurumlarında bir değişiklik olmamıştır.

VII. TÜRKİYE'DE KADIN

1. GİRİŞ

Kadının toplumdaki yerinin, temelde o toplumda geçerli olan üretim tarzınca belirlendiği daha önce söylenmişti. Tarihsel değişmenin incelenmesi bu tezin doğruluğunu gösterdi. Başka bir deyişle, kadının ekonomik yapı ve yaşam içindeki yerini ve rolünü incelemeden, kadının toplumsal yapı veya yaşam içindeki yerini, rolünü ve kadına ilişkin üst yapı kurumlarını ve değer yargılarını doğru olarak algılama ve anlama olanağı yoktur. Öyleyse, burada ilk olarak kadının üretim sürecine katılmasının boyutlarını, bu katılmanın ortaya çıkış biçimlerini açığa çıkartmak gerekmektedir.

Ancak, üst yapıdaki gelişmelerin alt yapı değişmelerini belli bir gecikme ile izlediği bilinmektedir. Bu nedenledir ki, günümüzün üst yapısını oluşturan kurum, davranış, tutum ve değer yargıları geçmişin izlerini taşımaktadır. Eskinin kalıntıları günümüz toplumunda da şu ya da bu biçimde varlıklarını sürdürmekte, yaşamımızı etkilemektedir. Bu nedenle, günümüz toplumunda kadının yeri ve rolü üzerinde durmadan önce, Osmanlı toplumundaki duruma ve 1923 den bu yana çıkan yeni oluşumlara kısaca göz atmak, günümüzü anlamak için hem yararlı hem de gereklidir.

2. OSMANLI TOPLUMUNDA KADIN VE CUMHURİYET DÖNEMİNİN GETİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER

Osmanlı toplum yaşamında din çok etkin bir kurumdur. Devletin yönetimi dini kurallara bağlıdır. Ancak, İslâmiyet, erkeği kadından üstün sayar (*). Bunun en belirgin kanıtları, kadının miras hukukuna göre erkeğin aldığının yarısını alması, mahkemede iki kadın tanığın bir erkek tanığa eşit olabilmesidir. Erkeğin kadından üstün

(*) Islam dininde kadının erkek karşısındaki yerini belirleyen hadislerden bir iki örnek vermek yararlı olacak. «Kocanın eşinin boynundaki hakkından birisi, onun nefsini istediği zaman, o, devenin sırtında ise dahi, nefsini kocasından men etmemelidir. «(Kadınlara Hitap-Hadis'i Şerifler-Arapça'dan derleyen Tekirdağ Müftüsü Ali Arslan, Arslan Yay. 2. baskı, 1971, s. 30) Bir diğer deyişle, «devenin üstünde de olsa (yani yola gitmek üzere de olsa) eğer kocası kendisi ile sevişmek istemişse derhal inip erkeğin şehvetini giderecek... ve cennetin annelerin ayakları altında olduğunu düşünüp teselli bulacak.» (Aytunç Altındal - Türkiye'de Kadın, s. 79) Yine hadislerden; Resulüllah: «Eğer kocanın tepesinden ayağına kadar bütün bedeni irinler içinde kalıp hanımı o irinleri lisaniyle (diliyle) silerse, yine de ona karşı teşekkür etmek vazifesini eda etmiş sayılmaz.»

olması, ekonomik nedenlere; erkeğin kadını beslemesine, ona kendi malından sarf etmesine dayanmaktadır. Ama gerek Selçuklularda, gerek Osmanlılarda emekçi kitleler arasında kadın, en az erkek kadar hatta daha çok çalışır, üretir, bir değer yaratır. Bu değere vergiler yoluyla el koyan hem kadın hem erkeği sömüren merkezi feodal otorite, devlettir.

Osmanlı toplumunda kadını, saraylı kadın ve emekçi kadın olarak ayrı değerlendirmek gerekir. Üretime hiçbir katkısı olmayan saraylı kadının işlevi, bütün gününü giyinmek, süslenmekle geçirmek, geceleri de erkeğini memnun etmektir. Emekçi kadınsa bütün gün tarlada evde çalışır, yorulur, horlanır, aşağılanır, bunlardan kurtulmak için bırakınız mücadeleyi, düşünmeyi bile bilemez. Ve 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sosyal hayattan bu denli kopuk olduğu için, elbette düşünsel bir ürün veya sanat yapıtı koyamaz ortaya.

Tanzimatla birlikte, çok sınırlı olsa da bazı haklar verilmeye başlanmıştır kadınlara. Batıya açılmanın sonucu, İstanbul'daki ticaret burjuvazisinin bu hakları desteklemesinin en önemli nedenleri: gelişen kapitalist ilişkilerin emeğin özgürleşmesini zorunlu kılması ve belli bir eğitim düzeyine gelmiş işgücüne gereksinim duyulmasıdır. (17)

1923'lerden sonra hızlanan kapitalist gelişim ve üst yapıdaki değişiklikler: 1926'da medenî kanunun kabulü, 1934'te kadınlara da seçme ve seçilme haklarının verilmesi, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın kitlelerin eğitiminin amaçlanması v.b. dir. Gelişen kapitalist ilişkiler Türk kadınının toplumsal konumuna bazı değişiklikler getirmiştir ama geçmişte varolan çifte tutsaklık, nitelik de-

(17) Bknz. Aytunç Altındal, **Türkiye'de Kadın** s. 171-199.

ğiştirerek süregitmiştir. Çünkü medenî kanun çok karılı evliliği yasaklasa bile toplumda erkeğin egemenliğine dayalı ataerkil aile geçerlidir. Emekçi kadınların, seçim yoluyla başa geçip kendi yararına yasalar çıkarması kapitalist düzen içinde mümkün değildir. Üstelik unutmamak gerekir ki 1970'de bile okuma yazma bilen kadınların oranı sadece % 29'dır.

Cumhuriyet döneminde, kadını iktisaden faal olmaya iten Cumhuriyetin getirdiği yasal haklardan öte, gelişen kapitalist üretim ilişkileridir. Bu da incelemenin diğer bölümlerinde ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

8. GÜNÜMÜZDE KADININ DURUMU

A. SANAYİDE KADIN - KENTSEL AİLE

Günümüz toplumuna gelince... 1965 nüfus sayımına göre, Türkiye'nin 15 ve daha yukarı yaşlardaki faal nüfusun % 38'ini oluşturan kadınların % 94'ü tarım, % 1,5'u imalât sanayi, % 2.5'u ise hizmetler kesimindedir. Oysa faal nüfusun % 62'sini oluşturan erkekler için bu oranlar sırasıyla % 58, % 16 ve % 16.5'tur. Kadınların tarım kesiminde yığılmasının bir nedeni Türkiye'deki kırsal yerleşme birimlerinin önemi, bir diğeri ise özellikle küçük kentlerde bile tarım ve benzeri faaliyetlerin ana iktisadî faaliyet kolunu oluşturmalarıdır. Her iki durumda da kadınların tarım dışında çalışma olanağı hemen hemen yok denecek kadar azdır.

Bu durum kadınların mesleklerine de yansımaktadır. Örneğin, gene 1965 sayımına göre «çiftçiler, ormancılar, avcılar ve balıkçılar» grubu dışında kalan tüm meslek gruplarında kadınların yerinin çok sınırlı olduğu görülmektedir. Kadınlar arasında işçilerin oranı % 5 dolaylarındadır. Bunun nedeni, tarımdaki kadınların büyük bir bölümünün aileye ait topraklarda çalışan «aile işçisi» niteliği taşımasıdır.

Kentlerdeki kadınların üretim süreci içindeki yerini «Hanehalkı İşgücü Anketleri» yardımıyla görebiliriz. Seçilen örnek içinde özellikle büyük kentler önemli bir yer kapsadığı için bu anketlerin esas olarak bu tür kentlerdeki durumu ortaya koyduğu söylenebilir.

1969 anket sonuçlarına göre kentlerdeki faal nüfusun % 51'ini oluşturan kadınların % 90ı işgücüne dahil değildir. Bunun altında yatan neden ise kadınların ev işlerine tutsaklığıdır. Çünkü, 15 ve daha yukarı yaşlardaki kadınların % 81'i, bu anketlerde «ev kadını» diye nitelendirilmekte, yani ev dışında başka bir işle uğraşmamaktadır.

TABLO 3:

İşgücü Durumu (1969)

	%
Kadınların toplam işgücüne oranı	12.5
İstihdam edilen kadınların toplam istihdam oranı	12.3
İşsiz kadınların, kadın işgücüne oranı	6.0
İşgücüne dahil olmayan kadınların faal kadın nüfusa oranı	89.5
Ev kadınlarının faal kadın nüfusa oranı	81.2
İşsiz erkeklerin, erkek işgücüne oranı	4.7
Kadınların faal nüfus içinde oranı	50.9

(Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 1973,s. 175).

Bunun gerek kadınların kendileri ve gerek ülke ekonomisi açısından önemli bir kaynak israfına yol açtığı açıktır. Bir başka sonucu ise sürekli olarak evde çalışan kadınların ruhsal durumu ve yapıları üzerindeki olumsuz etkileridir. Kadınların ev dışındaki ve özellikle sanayideki işlerde çalışmaları bu açıdan çözüm olmamaktadır. Çünkü, kapitalist toplumlarda işin ve ücretli eme-

ğin insanın kişiliği üzerindeki olumsuz, yabancılaştırıcı etkisi de çok iyi bilinmektedir.

Bu nedenle, kadınrn evden çıkıp dışarda çalışmaya başlaması, özellikle ekonomik özgürlük açısından, ileri bir adım olmakla birlikte, özel olarak kadının, genel olarak da insanın ezilmesi, sömürülmesi olgusunu temelli olarak çözemez. Bu sorunun çözülmesi ücretli emeğin kaldırılması ile sağlanacaktır. İşte bu anlamda, kadınların kurtuluşu toplumun bir bütün olarak kurtuluşunu gerektirmekte, kadınların özgürlük ve demokrasi mücadelesi ile sosyalizm için mücadele birleşmektedir.

İstihdam edilen kadınların en önemli yere sahip oldukları kesim tarım ve benzeri uğraşlar oluyor (tablo 4, sütun 1, 2), bunları hizmetler ile imalât sanayi izliyor. Tarım ve benzeri uğraşlarda kadınların kesimler arasındaki dağılımında da görülüyor (tablo 4, sütun 3, 4). Burada göze çarpan bir özellik, 1968 yılında kadınların % 35.5'i tarım kesiminde çalışırken, bu oranın 1969'da % 29'a düşmesi ve hizmetler kesiminin % 31 ile birinci sıraya geçmesi. 1968'de 4. ve 5. sıraları alan ticaret, bankacılık ile ulaştırma, haberleşme kesimleri paylarını arttırarak 1969'da da yerlerini koruyorlar. Çalışan kadınların bu kesimlere kayması temelde Türkiye'nin yapısal özelliklerini yansıtıyor. Burada söz konusu olan, kapitalist gelişme süreci içindeki ülkemizde hizmetler kesiminin oransız gelişmesidir. Öte yanda, tarım kesiminin öneminin azalması da bu değişmeyi simgeliyor. Ayrıca, hızlı kentleşme süreci sonucunda büyük kentlerin ve bu kentlerde yoğunlaşan hizmetlerin öneminin artması da kadınların çalışma hayatı içindeki yerlerini etkiliyor.

Çalışan erkeklerin kesimler arasındaki dağılımı, erkeklerin en önemli bölümünün imalât sanayiinde çalıştı-

ğını, hizmetlerin ikinci sırayı aldığını gösteriyor. İstihdam edilen kadınların % 29'u tarımda çalışırken, bu oranın erkekler için % 12 olması, küçük kentlerde kadınlar için tarım dışında çalışma olanağının çok az olmasına karşılık, erkekler için başka seçeneklerin varolduğunu gösterir. Şüphesiz ki, bu durumun temelinde kadının yerinin ev olarak görülmesi ve ev işlerinin kadının ana uğraşı olduğu görüşü yatmaktadır.

Tablo 4'deki bilgilere dayanarak, çalışan kadınların hizmetler, tarım ve imalât sanayiinde, erkeklerin ise imalât sanayi, hizmetler ile ticaret vb. kesimlerde yoğunlaştıklarını söyleyebiliriz. Bu durum, kadın ve erkeklerin meslekteki yerlerine göre dağılımına da yansımaktadır. Tablo 5). Burada, «ailenin tuttuğu işte ücretsiz çalışanlar» dan oluşan ve «aile işçisi» diye nitelendirilen kadınların genellikle tarımda çalıştıkları söylenebilir. Nitekim, 1969 yılında istihdam edilen kadınların % 29'u tarımda çalışmakta idi ve «aile işçisi» diye nitelendirilenlerin çalışan kadınlara oranı ise % 24.4 idi. Bu bize, tarımda çalışan kadınların yaklaşık olarak % 80'inin aile işinde çalışan, «aile işçisi» niteliğindeki kadınlardan oluştuğunu gösterir. Tarımda çalışan kadınların geri kalan kısmının esas olarak ücretli işçiler olduğunu söyleyebiliriz.

TABLO 4: KADINLARIN İKTİSADİ FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI (1968, 1969)

	Kadınların Faaliyet Kolları İçindeki Payı	
İktisadi Faaliyet Kolları	**1968**	**1969**
Tarım, ormancılık, balıkçılık	30.9	25.1
Madencilik ve taşocakçılığı	2.1	1.8
İmalat sanayi	16.3	12.5
İnşaat sanayi	0.3	0.5

Elektrik, gaz ve su	3.7	5.4
Ticaret, bankacılık, sigortacılık ve gayrimenkul satışı	6.6	6.7
Ulaştırma, haberleşme, ambarlama	2.5	2.9
Hizmetler	17.3	15.8
Belirsiz faaliyetler, bilinmeyen ve önceden hiçbir işte çalışmamış olanlar	3.9	4.2
TOPLAM	14.9	12.4

Kadınların Faaliyet Kolları Arasındaki Dağılımı		Erkeklerin Faaliyet Kolları Arasındaki Dağılımı	
1968	**1969**	**1968**	**1969**
35.5*	29.1	13.9	12.3
0.1	0.1	0.9	0.9
26.7	25.8	24.0	25.6
0.1	0.2	6.5	6.1
0.1	0.2	0.4	0.5
7.7	9.9	19.2	19.5
1.4	2.6	9.1	9.2
27.8	31.3	23.3	23.6
0.6	0.7	2.7	2.4
100.0	100.0	100.0	100.0

*İstihdam

(Kaynak: T.İ.Y., 1973, s. 174-176)

TABLO 5: İŞGÜCÜNE DAHİL KADIN VE ERKEKLERİN MESLEKTEKİ YERLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%) (1968, 1969)

	Kadınların Meslek Grupları İçindeki Payı	
Meslekteki Yeri	**1968**	**1969**
Ücretli	15.8	13.5
İşveren	2.0	2.0
Kendi hesabına çalışanlar	6.9	5.4
Aile İşçisi	46.7	39.9
Önceden bir işte çalışmamış işsizler	8.5	17.5
TOPLAM	14.9	12.5

Kadınların Meslek Grupları Arasındaki Dağılımı		Erkeklerin Meslek Grupları Arasında Dağılımı	
1968	1969	1968	1969
58.8	62.3	55.1	56.3
1.0	1.4	8.8	9.3
13.0	11.9	30.7	29.2
27.2	24.4	5.4	5.2
0.8	1.5	1.3	1.1
100.0	100.0	100.0	100.0

(Kaynak : T.İ.Y., 1973, s. 174-176)

İŞSİZLERİN MESLEKTEKİ YERLERİNE VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (%) (1968, 1969)

	İşsizlerin Toplam İşgücüne Oranı		Kadın İşsizlerin Toplam İşsizlere Oranı	
Meslekteki Yeri	1968	1969	1968	1969
Ücretliler	3.0	3.8	12.6	11.0
İşverenler	0.6	0.7	—	—
Kendi hesabına çalışanlar	1.7	4.1	25.1	6.1
Aile İşçisi	0.6	5.9	20.7	55.6
Önceden bir işte çalışmamış işsizler	100.0	100.0	8.9	17.5
TOPLAM	3.5	4.9	12.9	15.4

(Kaynak : T.İ.Y., 1973, s. 174-176)

1969 yılında, kentte çalışan kadınların % 67'si imalât sanayiinde, ticaret ve bankacılık ile hizmetler kesimlerinde çalışmaktaydı. Aynı yıl, kadınların % 62.5'inin ücretli olarak çalıştığı bilindiğine göre, bu kesimlerde çalışan kadınların yaklaşık olarak % 80'inin ücretli işçi kadınlardan, geri kalanının ise kendi hesabına çalışanlar ile işverenlerden oluştuğu söylenebilir.

Tablo 5'te dikkatimizi çeken bir başka olgu, kadınların 1/4'üne yakın bir kısmının «aile işçisi» olmasına karşılık, bu oranın erkeklerde 1/20 dolayında kalmasıdır. Bunun tersi bir durum işverenlerde ve kendi hesabına çalışanlarda görülmektedir. Kadınlar arasında işverenlerin oranı % 1.4 iken, erkekler arasında % 9'u geçmektedir. Kadınların ancak % 12'si «kendi hesabına çalışan» diye nitelendirildiği halde bu oran erkekler için % 30 dolayındadır. Bu rakamlar, kapitalist bir toplumda ekonomik gücün kimlerin elinde toplandığını açıkça göstermektedir. Tarım kesiminde aile işinde ücretsiz olarak çalışan kadın, sanayi ve hizmetlere gelince ücretli emekçiler ordusuna katılmaktadır.

Tablo 5, bir başka ilginç durumu daha belgeliyor. 1968'den 1969'a gelindiğinde, gerek kadınlar, gerek erkekler içinde kendi hesabına çalışanlar ile aile işçilerinin payı azalırken, ücretliler ile işverenlerin toplam çalışanlar içindeki payı artıyor. (Yalnız, işverenlerin toplam çalışanlar içindeki payının ancak % 8 dolayında kaldığı unutulmamalıdır.) Kapitalist gelişme süreci, bir yanda, sanayileşmeyi de beraberinde getirmekte, tarımsal yapı ve küçük üreticilik içinde önemli bir yeri olan aile işçilerinin oranı azalmaktadır. Bu süreç, aynı zamanda, küçük üreticiliği de yavaş yavaş ortadan kaldırmakta, toplumun işçiler ve kapitalistler diye iki ana sınıfa ayrılması olgusunu da beraberinde getirmektedir. Başka bir deyişle, kapitalistleşme süreci ile kitlelerin mülksüzleşmesi süreci aynı olayın iki yüzünü oluşturmaktadır. Kadının toplum yapısı içindeki yerini ve rolünü belirleyen temel öğenin, toplumda egemen olan üretim tarzı olduğu ve kadın sorununun aslında bir sınıf sorununa dönüştüğü, işçi sınıfı mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünü doğrulamaktadır bu gözlemler.

«Önceden bir işte çalışmamış işsizler» grubu içindeki kadınların oranının 1968'de % 8.5 iken 1969'da % 17.5'e yükselmesi, ekonomik zorunlulukların kadınları çalışma hayatına itmesinin bir sonucudur. Bu nedenledir ki, 1968'de % 3 olan kadın işsizlik oranı 1969'da % 6'ya çıkmıştır. Bu da kadınların «en son işe alınan, en önce işten çıkarılan» işçiler olduğunu ve yedek işçi ordusunun saflarını kalabalıklaştırarak ücretlerin düşük düzeylerde tutulmasını kolaylaştırmakta kullanıldığını gösteriyor.

Sosyal Sigortalar Kurumu İstatistikleri bir başka veri kaynağını oluşturuyor.

TABLO 6: SİGORTALI İŞÇİ SAYILARI (BİN)

Yıllar	Erkek (1)	Kadın (2)	Toplam (3)	2/3 (%)
1965	791.5	104.3	895.8	11.64
1967	960.1	109.3	1069.4	10.22
1968	1091.0	115.2	1206.2	9.55
1970	1196.2	117.3	1313.5	8.93
1972	1389.3	135.7	1525.0	8.89
1973	1517.2	131.9	1649.1	7.99

(Kaynak : SSK İstatistik Yıllıkları)

Bunlara göre 1972 yılında sigortalı işçiler içinde kadınların oranı % 9 dolayında. Bu oran 1973'te % 8'e düşmektedir. Kadınların işgücü içindeki oranı yukardaki orandan yüksek olduğuna göre, kadınlar için sigorta dışı kalma olayının erkeklere oranla daha yaygın olduğu söylenebilir. Bu ise çok sayıda kadının, ne denli eksik ve yetersiz olursa olsun, var olan sosyal güvenlik kapsamı içine alınmadığını gösterir.

Kadınların erken emekliliğe ayrılması konusundaki yasa, bu açıdan önem kazanmaktadır. En önemli sorun, tüm çalışanları sosyal güvenlik kapsamı içine almaktır.

Yoksa, çalışanların bir kesimine bazı ödünler vererek onları susturmak, daha önemli sorunlarla uğraşmalarını önlemek değildir. Burjuvazi, emekçilerin bir kısmına bazı ayrıcalıklar sağlayarak onları kendi yanına çekme, en azından hareketsiz kılma silâhını kullanmada çok ustadır. Üstelik, kadınlara erken emeklilik hakkının tanınması, kadının tek başına ev ve çocuk bakımını yüklenmesini bir kez daha kurumlaştırmaktadır. Ancak, bu düzen içinde soruna toplumsal bir çözüm (örneğin erkeklerin de ev ve çocuk bakımına katılması veya bu işlerin kamusal görev olarak yapılması gibi) getirilemeyeceği göz önüne alınırsa, hem ev işlerini yapan hem de dışarda çalışan kadının erken emekli olma isteği, şüphesiz ki saygındır. Şu anda ileriye sürülecek önemli bir talep de yalnızca evde çalışan kadının da sosyal güvenlik kapsamına alınması olmalıdır.

SSK İstatistiklerinin ortaya koyduğu bir başka durum, kadınların genellikle düşük ücretli faaliyet kollarında yoğunlaşmış olmaları. Tablo 7'de, tütün ve dokuma sanayileri hariç, kadınların yoğunlaştıkları diğer kollardaki ortalama ücret düzeyinin Türkiye ortalamasına oranla daha düşük olduğu görülmektedir.

TABLO 7 : 1973'te BAZI FAALİYET KOLLARINDA ORTALAMA ÜCRETLER

Faaliyet Kolları	Ortalama Ücret (TL)
Gıda maddeleri	45.86
Tütün	64.34
Dokuma	66.02
Giyecek ve hazır dokuma eşya	38.40
Bankalar ve Mali Müesseseler	47.87
Şahsi Hizmetler	36.65
Türkiye Ortalaması	54.41

(Kaynak : SSK İstatistikleri)

Ayrıca, kadınlar erkeklere göre daha az ücret almaktadırlar. Tablo 8'e göre kamu kesiminde kadın, erkek ücretleri arasındaki fark özel kesime oranla daha az olmakla birlikte, kadınların ücretlerinin erkeklerinkine oranı % 71 - 93 arasında değişmektedir. Bu oranlar özel kesimde % 63 - 80 arasındadır.

TABLO 8: BAZI FAALİYET KOLLARINDA SAAT BAŞINA KADIN İŞÇİ ÜCRETLERİNİN ERKEK İŞÇİ ÜCRETLERİNE ORANI

Faaliyet Kolları	Kamu	Özel
Gıda	82	72
Dokuma	93	80
Basın-Yayın	71	68
Ecza-Kimyevi maddeler	91	68
Madeni Eşya	90	71

(Kaynak: Evinç Dinçer, «Türk Toplumunda Kadın Sorunu» Kadın ve Sosyalizm, August Bebel II. Cilt, s. 32)

Bu durumun bir başka göstergesi sosyal sigortalara tabi işyerlerinde kadınların günlük kazançlarının erkeklerinkinin % 80 - 90'ı oranında olmasıdır (Tablo 9). Bir başka deyişle, kadınlar erkeklerden daha yoğun bir biçimde sömürülmektedirler.

TABLO 9: ORTALAMA GÜNLÜK KAZANÇ (TL)

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	2/1
1967	22.06	17.96	21.61	.814
1967	26.36	21.13	25.83	.802
1968	28.74	23.49	28.22	.817
1970	35.58	32.68	35.32	.918
1972	44.47	37.90	43.88	.852

(Kaynak: SSK İstatistik Yıllıkları)

— KENTSEL AİLE

Üretim ilişkilerinin belirlediği bir üstyapı kurumu olan aile incelendiğinde bu kurumun da sürekli değiştiği gözlenebilir. Kentleşme ve sanayileşme toplumumuzun aile yapısını da etkilemiştir. İş bulmak üzere büyük kente göç, geçim sıkıntısını bütün ağırlığıyla duyma, kocanın yanısıra kadının da dışarda çalışmak zorunda oluşu aile yapısını ve aile içi ilişkileri geleneksellikten uzaklaştırmaktadır.

Kentlerde yaşayan ailelerin büyük çoğunluğu ana, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan (çekirdek) küçük ailelerdir. 1968 yılında yapılan bir araştırmaya göre büyük kentlerde her yüz ailenin 66'sı bu tür ailedir. (18) İşçi ailelerinde ise bu sayı 72'ye çıkmaktadır. Ayrıca bütün Türkiye'de ortalama aile büyüklüğü beşin üzerinde iken bu sayı kentlerde 4'e düşmektedir. (19) Yani kentli aile öteki akrabalarından ayrılırken çocuk sayısında da azalma görülür. Günümüzün küçük ailesi kapitalistleşmenin bir ürünüdür, ancak ekonomik yapıdaki değişimin toplumsal yapıya geç yansıması, toplumsal kuralların ve ko-

(18) Dr. Serim Timur, Türkiye'de Aile Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları 1972, s. 31

(19) a.g.y., s. 37

şullandırmaların eski yapıdan günümüze kalması, evliliklerin çoğuna eşlerin dışında başka kimselerin karar vermesine yol açmaktadır. Örneğin, 45 yaşın altında olan evli kadınlar arasında üç büyük kentte (Ankara, İstanbul, İzmir) yapılan araştırmaya göre her yüz kadından 59'unun evliliğine aileleri karar vermişler ancak 30 kadın kendi kararlarıyla evlenmiştir. ([20]) Üstelik, bu üç kentte her yüz evlilikten 16'sında evlenecek kız kocasıyla ilk defa nişan ya da nikâh sırasında karşılaşmıştır. ([21]) Eşlerin birbirlerini tanımadan evlenmesi gelecekteki mutsuzluğun temelini oluşturmaktadır.

Evlilikler genellikle kadınların kendi iradeleri dışında kurulurken ailede kesin otorite de çoğunlukla erkeğin olmaktadır. Yukarda sözü geçen araştırmaya bakıldığında, «evde en çok kimin sözü geçer?» sorusuna üç büyük kentte cevap veren her yüz kadından 71'i kocalarının, aynı soruya cevap veren yüz erkekten 84'ü de yine kendilerinin sözlerinin geçtiğini belirtmişlerdir. ([22]) Bu otorite üstünlüğü salt bir sözün yerine getirilip getirilmemesiyle kalmayıp aile gelirinin harcanmasında da görülmektedir. Üç büyük kentte alınan cevaplara göre ailelerin % 51'inde tek başına erkek, % 10'unda tek başına kadın karar vermektedir. ([23])

(20) a.g.y., s. 70
(21) a.g.y., s. 75
(22) a.g.y., s. 131-132
(23) a.g.y., s. 143

B. KIRSAL KESİMDE KADIN

1970'de Türkiye'de toplam kadın nüfusu 17.598.190'-dır. 1965'de ise 15.394.457 olup, toplam nüfusun % 49'unu oluşturur. Yine 1965'de tarımda çalışan her 1000 kişiden 497'si kadındır. (24) Kadın, erkekle eşit oranda çalışmaya katılmaktadır kırsal kesimde ama en güç ve zor yaşam koşullarına göğüs gerenler kadınlar olmaktadır. Bütün gün tarlada çapa sallamanın, pirinçte, pamukta ve tütünde çalışmanın yanı sıra hayvanlara bakmak, onları sağmak, yemek hazırlamak, çocukların bakımıyla ilgilenmek ve gece de bütün yorgunluğuna karşın kocasının isteklerini tatmin etmek zorundadır.

Ülkemizin çoğu yörelerinde, erkekler kahvede boş otururken, kadınların tarlada çalıştığı bilinen gerçektir. Kadın, el emeğinin karşılığı asla ödenmeyen «ücretsiz aile işçisidir». Feodal ilişkilerin etkinliğini koruduğu Güneydoğu Anadolu'dan tipik bir örnek olan Adıyaman'da, tarımda çalışan kadınların % 97'si ücretsiz aile işçisidir. Dokuma işçisi kadınların % 18'i aile işçisi, % 50'si kendi hesabına % 31'i ücretli çalışmaktadır. (25) Ancak kendi hesabına ya da ücretli çalışanların aldığı paranın hepsini aile reisi olan erkeğe vermesi kaçınılmaz bir durumdur.

(24) 1973 İstatistik Yıllığı s. 43

(25) Genel Nüfus Sayımı, 1970, Adıyaman İli

Tüm bunlara karşın kadının aile içindeki durumu nedir, bir de ona bakmak gereklidir. «Evde en çok kimin sözü geçer?» diye sorulduğunda erkeklerin verdiği cevaplardan çıkan sonuç şöyledir: Kadının sözünün geçtiği aile 1000 tanede 5. Aynı soru kadınlara yöneltildiğinde 1000 ailenin 32'sinde kadının sözünün geçtiği ileri sürülüyor. (26)

Hangi ahbaplarla, akrabalarla görüşüleceğine karar verme yetkisi hep erkektedir. 100 ailenin yalnızca 9'unda eve alınacak eşyaları seçenler kadınlar olabiliyor. Mutfak masraflarında da durum pek değişik değildir: 100 ailenin 44'ünde mutfak harcamalarının miktarını, cinsini tayin eden erkektir. 100 ailenin 24'ünde bu harcamaların takdiri kadına bırakılmıştır. İkisinin ortaklaşa karar verdikleri aile oranı 100'de 13'ü geçmiyor. (27)

Kısaca, tarlada, ağılda, evde kendini tüketircesine çalışmasına karşın, kadının kişiliğine, özlemlerine, tercihlerine değer verilmiyor.

(26) Dr. Serim Timur, Türkiye'de Aile Yapısı, s. 133
(27) a.g.y., s. 136, 142

EĞİTİM :

Okuma-yazma insanı toplumla ilişkilerinde güçlü kılan, dış dünyayla bağlantı kurmayı kolaylaştıran bir olanakdır. Acaba kırsal kesim kadınımız bu olanaktan ne denli yararlanmış, yararlanmakta? Tarihsel, gelişim içinde köydeki okuma-yazma bilen kadın oranı şöyle:

1935 yılında köydeki her 1000 kadından 42'si okuma-yazma biliyor. 1945'de bu oran 108'e, 1950'de 124'e, 1955'de 169'a, 1960'da 163'e, 1965'de 229'a çıkıyor. Otuz yılda kayda değer bir artış olmamıştır. Kentte ise durum göreli olarak daha iyidir. Şöyle ki: 1955 yılında kentteki her 1000 kadından 291'i okuma-yazma biliyor. Bu oran 1945'de 434'e, 1950'de 437'ye, 1955'de 498'e, 1960'da 495'e, 1965'de 522'ye çıkıyor.

Genelde erkeklere oranla kadının eğitimi düşük olurken, özelde kentsel ve kırsal kesimde de bir farklılık var. Görüldüğü gibi, kırsal kesimin geri bırakılmışlığından kadın da nasibini alıyor.

1970'de 16 - 24 yaş grubundaki köylü kadınlarımızın yalnızca % 40,6'sı okur-yazar; yani yüz kadının yaklaşık olarak altmışı bir trafik işaretini bile çözemiyecek durumdadır. Erkeklerde % 84'e çıkıyor okur-yazar oranı;

kadınların iki misli. Durum böyle olunca kadın «kafasızlık»la, «beceriksizlik»le suçlanıyor erkek tarafından. «Cahildir o, anlamaz», aptaldır'la eş anlama geliyor. Şimdiye değin cahil olan kadının bundan böyle de cahil kalması için feodal düzen kalıntısı değer yargıları, töreler, gelenekler gerekli ortamı sağlıyorlar. Köylerde kızların okula gitmesi önemli bir sorun oluyor. 1970 - 71 ders yılı alındığında, toplam 1.806.355 öğrenci var; bunun 987.483 i, erkek, 818.872'si kız. Kırsal kesime dönüldüğünde aradaki farkın büyüdüğü görülecektir: Toplam 3.181.222 ilkokul öğrencisinin yalnızca 1.290.289'u kız, 1.890.933'ü erkek. Bir kez daha vurgulamalı, kentten kırsala gidildikçe kadın erkek arasındaki eğitim eşitsizliği büyümekte. Üstelik okul düzeyi yükseldikçe kızların oranı düşmekte. Köylerde, 16 yaşından yukarı nüfus arasında okula devam edenlere bir göz atıldığında her 1000 kadının 402'si ilkokulu bitirebilirken yalnız 1000'de 5'i ortaokulu ve 1000'de 4'ü lise veya dengi bir okulu bitirebiliyor.

Böylesine eğitimden yoksun bırakılan kadının kendini geliştirme, yeteneklerini ortaya koyma olanağı erkeğe oranla çok daha düşük oluyor. Dolayısıyla da kadın cinsinin genel olarak «aptal», «güçsüz» olduğu kanısı sürüp gidiyor. Tercüman gazetesinde 1974 sonunda bir haber vardı: «Yoksulluğun kalıtımsal olduğunu bilim adamları ileri sürüyorlar» diyordu. Sömürüyü kalıtım temeline bağlıyarak haklı çıkarma ne denli bir göz boyamaysa güçsüzlüğü de cinsiyete bağlama o denli yanıltıcı bir tutum.

Okul dışında da insanın dünyasını genişleten bir takım başka olanaklarda yok değil. Radyo, televizyon, gazete, sinema böylesine örnekler. Ancak kadının yolu baştan tıkandığı için radyo, gazete gibi olanaklardan yararlanmada da erkeğe oranla geri kalmakta. Köylerde her 100

kadından 51'i hiç radyo dinlemiyor, erkeklerde dinlemiyen % 20. Kısaca, bir eğitim aracı olan radyodan da köylü kadınlarımız öyle pek yararlanamamaktadır.

Radyo dinliyenleri ele alırsak ilginç bir durumla karşılaşıyoruz. Kadınların en çok dinledikleri programlar müzik yani halk türküleri oluyor. Erkeklerinse haberler. Kadın ülke gerçeklerinden öylesine uzak tutulmuş ki, söz hakkından öylesine yoksun ki, ilgisini yitirmiş haberlere. Haberleri değerlendirip bir karara varması, örneğin buğday fiyatı yükselirse ne yapılması gerektiğine karar vermesi, beklenmiyor kendisinden. Kullanmayacağı bilgileri edinmekten uzak duruyor dolayısıyla.

Sorun, gazete okumak açısından ele alındığında zaten okuma yazma bilen kadınların azınlıkta olduğu ve bu azınlığın % 64.4'ünün hemen hemen hiç gazete okumadığı görülür. Elbette bu, onların okumak istememesinden değil, okuma olanağı bulamamasından doğmaktadır. Hergün gazete okuyan köylü kadınların oranı % 5.4 iken, erkeklerde % 15.2'ye çıkmaktadır. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, hemen hemen hiç gazete okumayan erkeklerin (ki % 34.5'dir) % 67.7'si bir gazete okuyanı dinlediklerini söylemişlerdir. Kendileri okuma yazma bilmese bile, köy kahvesi veya köy odası gibi yerlerde, diğer gazete okuyanları dinleyebilmektedir. Oysa kadınlar bu olanaktan yoksundur.

TABLO 10: CİNSİYET AYIRIMINA GÖRE OKUR YAZAR KÖYLÜLERİN GAZETE OKUMA SIKLIĞI

Cevaplar	Kadın	Erkek
Hiç	43.9	13.7
Ayda bir veya daha az	20.5	20.8
Birkaç haftada bir	9.0	11.2
Haftada bir	12.8	27.0

Hergün	5.4	15.2
Bilmiyen	0.5	0.1

(Kaynak : DPT Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, 1970...)

Kitle iletişim araçlarından bu denli az yararlanabilme durumunda bırakılan kadının dış dünyayla teması çok azdır. Bu da onun, yaşadığından daha farklı yaşam biçimleri olduğunu algılamasını önler, içinde bulunduğu koşulları doğal saymasını, onu değiştirmek için hiç bir çabada bulunmamasını getirir. D.P.T.'nin araştırması okur-yazar kadınların % 29.7'sinin, okuma-yazma bilmezlerin % 41.1'inin hemen hemen hiç köy dışına çıkmadığını göstermiştir.

TABLO 11: CİNSİYET VE OKUR YAZARLIĞINA GÖRE KÖYDEN DIŞARI ÇIKMA SIKLIĞI

	KADIN			ERKEK	
Köy Dışına Çıkma Sıklığı	Okur Yazar	Okuma Yazma Bilmez	Toplam	Okur Yazar	Okuma Yazma Bilmez
Hergün	1.4	0.5	0.6	4.7	1.6
Birkaç günde bir	2.7	1.7	1.9	13.7	6.9
Haftada bir	11.5	7.9	8.5	37.8	28.5
Birkaç haftada bir	8.5	7.5	7.7	18.9	18.7
Ayda bir	9.2	5.0	5.7	10.6	11.1
Birkaç ayda bir	10.1	8.0	8.3	5.9	10.4
Yılda birkaç defa	31.9	27.6	28.4	6.9	12.2
Hemen hemen hiç	29.7	41.1	38.3	1.5	10.3

(Kaynak : DPT Türk Köyünde...)

Hemen hemen hiç köy dışına çıkmayan kadınların toplama oranı % 38.3'ü bulurken, bu oran erkeklerde % 4.9 civarındadır. Elbette dış dünyayı görüp tanıma açısından büyük eksikliktir bu, gidilen yer % 44.9 oranıyla ilçe merkezi olsa bile.

Peki, köy insanı, özellikle köylü kadın bir zorlukla karşılaşınca önce kime başvuruyor?

TABLO 12: CİNSİYETE GÖRE BİR MÜŞKÜLLE KARŞILAŞINCA İLK BAŞVURULAN ŞAHIS

Başvurulan Şahıs	Kadın	Erkek	Toplam
Hiçkimse	3.1	1.5	2.3
Aile büyükleri, akraba	18.2	7.1	12.7
Köy Ağası	2.7	3.3	3.0
Muhtar ve İhtiyar Heyeti	57.0	71.2	64.1
Köy İmamı	0.3	0.5	0.4
Öğretmen	0.3	0.4	0.3
Hükümet adamı	6.2	7.9	7.0
Başka	9.3	6.5	7.9
Bilmiyorum	2.9	1.6	2.3

(Kaynak: DPT Türk Köyünde...)

Kadınlarda, aile büyüklerine veya akrabaya başvurma yüzdesi erkeklere göre daha yüksek. Bu oran kadınlar için % 18.2'yken erkeklerde % 7.1. Bu da kadınların, kendi evlerinin dışındaki çevreyle ilişkisinin erkeklere göre daha seyrek olduğunun belirgin bir kanıtıdır. Çok yavaş değişen bir dünyanın insanları olarak kadınlar, gelenek ve göreneklere erkeklerden daha sıkı bağlıdırlar.

KÖYDE EVLİLİK VE AİLE

Evin yönetiminde ve işleyişinde en ufak söz hakkına sahip bulunmayan kadın, evlilik ve eş seçiminde de özgür değildir. Evlenme, bir iş akdi olarak kabul edildiğinden ana-baba kızlarını ençok başlık veren ya da maddî olanak sahibi olan kişiye vereceklerdir. Kızın kişisel görüşünün alınması veya onun tercihleri doğrultusunda eş seçimi söz konusu değildir. Bu da çeşitli kaçma-kaçırılma olayları doğurmakta, bir çoğu gelenekler nedeniyle kanlı sonuçlanmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerimizde sevdiğine kaçan kız «ailenin namusunu kirletmiş» olduğu için öldürülür. Katı bir namus anlayışıdır ki, feodal dönemlerin ürünüdür, kocasından başkasıyla ya da evlenmeden önce sevdiğiyle cinsel ilişki kuran kadını yaşamaya lâyık görmez. Kadın, bunu boynu bükük kaderi olarak kabullenir.

Sevdiği ile kaçma olayı dışında, kadına zorla tecavüz edilirse, gelenekler yine kadını cezalandırır. Tecavüz edenler toplum tarafından cezalandırılmazken, kadına verilen ceza ölümdür. Kadın «namusunu temizlemek» için ya kendi öldürmek zorunda ya da kocası veya babası tarafından öldürülmeyi kabullenmek durumundadır.

Oysa namusu, salt cinsel namus olarak değerlendirmek, bu kavramı son derece dar boyutlar içinde ele almak onun anlam kaybına uğramasına yol açmaktadır. (Karısından başkasına yan gözle bakmayan ama halkın yediği zeytinyağına motor yağı karıştıran tüccar elbette namuslu değildir...)

Köylerde, kendi rızası olmadan ailenin kararı ile evlendirilen kadınların oranı % 11.8'dir. Ailenin kararı kendi rızasıyla evlenenlerin oranı ise % 67.0'dır. Ne demektir «ailenin kararı, kendi rızası?» Kadınların % 81.3'ünün 19 ve daha küçük yaşta evlendirildiği gözönüne alınırsa, yaşlarının ufaklığı ve hayatı tanımamaları nedeniyle başka seçenekleri olmadığı ortaya çıkar. Demek ki kadınların % 78.8'i evlilik denen ortak yaşam mücadelesinde, omuz omuza birlikte çarpışacağı erkeği tanımadan ailenin istekleri doğrultusunda evlenmektedir.

TABLO 13: YERLEŞİM YERİNE GÖRE KADINLARIN EVLENME BİÇİMİ

Karar Verme	3 Büyük Kent	Kent	Kasaba	Köy	Türkiye
Kendi rızası olmadan ailenin kararı	7.7	12.5	11.3	11.8	11.4
Ailenin kararı kendi rızasıyla	59.1	67.7	72.2	67.0	67.0
Kendi kararı ailenin rızasıyla	29.6	12.0	10.5	10.0	12.5
Kaçma	3.3	7.1	4.3	9.2	7.6
Kaçırılma, başka		0.7	1.7	2.1	1.6

(Kaynak : Dr. Serim Timur, Türkiye... s. 71)

Köylerde evlilikte etkin rol oynayan başlık mekanizması kadınların mal gibi alınıp satılmasının en somut kanıtıdır. Mal olması nedeniyle kadının fiyatı da hayat pahalılığına ayak uydurarak yükselmiştir... 16.6.1974 tarih-

li Milliyet Gazetesindeki bir habere göre: 1973'de Mardin'de 20 bin TL. olan başlık parası 1974'de köylerde 50 bin TL'ye, merkezde ise 30 bin TL'ye çıkmıştır.

Genellikle, kız evlât aile için ücretsiz işçi olarak çalışacağı dönemde, evlilik nedeniyle ayrılmakta, baba ve anası başlık yoluyla tazmin edilmektedir. Üstelik, kız gelin gittiği evde de ücretsiz işçi olarak çalışacağından, erkeğin ailesinin zararı da fazla olmamaktadır. Başlığın ortadan kalkması, ancak onu onu yaratan maddî koşulların, yoksulluğun ortadan kalkmasıyla gerçekleşecektir.

TABLO 14: YERLEŞİM VE DOĞUM YERLERİNE GÖRE EVLENİRKEN BAŞLIK VERİLEN KADINLAR

	Doğum yeri		
Yerleşim Yeri	**Kent**	**Kasaba**	**Köy**
3 Büyük Kent	7.4	22.9	48.2
Kent	36.2	30.8	54.0
Kasaba	11.2	45.6	39.7
Köy	52.3	54.9	63.7

(Kaynak: Dr. Serim Timur, Türkiye'de... s. 83)

Çok karılı evlilik ücretsiz el emeği ve erkeğe sağladığı prestij ve cinsel doyum açısından geçerliliğini korumaktadır. Kırsal kesimde % 3 dolaylarında olup, Doğu Anadolu'da % 5'e çıkmaktadır. [28]

(28) Dr. Serim Timur, a.g.y., s. 93

SAĞLIK

Ülkemizde sağlık hizmetlerinin son derece yetersiz olduğu bilinen bir gerçektir. Yetersizlik kırsal kesimde daha da belirgindir. Yaşam koşullarının ağırlığını sağlık hizmetlerinin yokluğu pekiştiriyor, köylülerimizin yaşam savaşını amansızlaştırıyor. Örneğin hekim oranına bakıldığında, Artvin'de, Bingöl'de, Bitlis'de, Gümüşhane'de, Hakkâri'de 10.000 kişiye 0.1 hekim düştüğü görülür. Diğer bir deyişle 100.000 kişiye 1 hekim. Genel olarak insanlarımız böylesine olanaksızlıklar içindedir. Özel olarak kadınlarımıza dönüldüğünde, köylerde kendi sağlık durumlarının kötü olduğunu belirten erkeklerin oranı % 10.1 iken, kadınlarda bu oranın % 21.1'e çıktığı görülmektedir. Bu farkın köylü kadının yaşam koşullarından, çok çocuk sahibi olmasından ve cinsiyete özgü kadın hastalıklarının bulunmasından ileri geldiği söylenebilir.

Birçok köyde halkın ziyaret ettiği, hastalıklarının, dert ve sorunlarının giderileceğine inandığı yerler vardır. Bunlar kimi kez yatır, türbe, kimi kez de ocaktır, hocadır. Sorunların çözümünü doğaüstü güçlere bırakma, yazgıya inanma kişide atılımı sindirir, direnmeyi kırar. Azgelişmiş ülkelerde toplumsal koşulların cendereye alması sonucu insanlar, çıkış yolu, çare bulamadıklarından daha

da bezgin olurlar. Din de kaçış için gerekeni sağlar insanlara, kusursuz bir uyuşukluk sığınağı yaratır, umutları öbür dünyaya yöneltir.

Batıl inançlar nedenleri görmemenin, sonuçları değerlendirememenin, çıkış yolu bulamamanın kurumlaşmasıdır. Bilgisizlik çaresizliği doğurur. Nitekim hocaya, yatıra gidenlerin okuma-yazma düzeylerine ve cinsiyetlerine bakıldığında durum apaçık ortaya çıkar. Okur-yazar kadınların % 12'si, okur-yazar olmayanların ise % 21.8'i hacı, hocaya gitmektedir. Erkeklerdeyse bu oran, okur-yazarlarda % 7'ye ve okur-yazar olmayanlarda ise % 12.2'ye düşmektedir. (29) İki düzeyde farklılaşma görülüyor. Kadınlar erkeklere oranla, okur-yazar olmayanlar okurlara oranla daha çok batıl inançlara kapılmaktadır. Yani ezilenle (kadın), cahil (okur-yazar olmayan) boş inançlara daha yakın.

(29) DPT - Türk Köyünde Modernleşme..., s. 230

C. HİZMET SEKTÖRÜNDE KADIN

Bundan önceki bölümlerde, sanayi ve tarım kesiminde çalışan kadınların durumu incelendi. Şimdi de bu iki kesim dışında genellikle hizmetler sektöründe çalışan kadınların durumuna bir göz atmak gerekir.

Sanayi ve Tarım kesimleri dışında çalışan kadın, genellikle, özel ya da devlet hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Ve bu sektörde çalışan kadınların sayısı giderek artmaktadır. Burada çalışan kadınların büyük bir çoğunluğu sadece ekonomik zorunluluklar, yani kocanın aldığı maaşın ailenin geçimini karşılamaması sonucu çalışma hayatına itilmişlerdir.

Çalışma nedeninin ekonomik zorunluluklar olduğuna dair bir başka gösterge de, kendilerine sorulduğunda, geçim sıkıntısı sona erdiğinde çalışmaktan vazgeçeceklerini söylemeleridir. Üstelik kadınlar, çalışacakları yeri ve işi

TABLO 15: TÜM KADIN DOKTORLAR ARASINDAKİ ORAN

Toplam İhtisas	:	% 14
Çocuk Hastalıkları	:	% 40
Doğum-Kadın	:	% 127
Diğerleri	:	% 10'dan az

(Kaynak: Tabibler Odası 1971)

seçerken, bunun olanaklar ölçüsünde kendilerine toplumda verilen rollere uygun görevler olmasına dikkat etmektedirler. Bunu iki örnekle saptayalım:

Doktorlar arasında ihtisas yapan kadınların oranı % 14'tür. İhtisas yapan kadınların % 40'ı çocuk hastalıkları, % 27'si ise kadın-doğum hastalıkları alanlarında çalışmaktadır. Diğer tüm tıb dallarında ihtisas yapan kadın doktorlar % 10'dan daha azdır. Bu sayıların gösterdiği gibi, yüksek öğrenim görerek, doktorluk mesleğini seçen kadınlar dahi, toplumun kendilerine yüklediği işlere uygun nitelikteki alanlarda yoğunlaşmaktadır.

Bakanlıklarda çalışan kadın personelin dağılımına bakılacak olursa, şu gerçek ortaya çıkar. Kadınlar en çok Millî Eğitim Bakanlığı (% 31.6), Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (% 26.3) ([30]) ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında (% 22.2) yoğunlaşmaktadır. Bu sayılardan da görüldüğü gibi, «kadın görevliler genellikle sosyal görünümlü ve içerikli, erkekler tarafından yavaş yavaş terk edilen hizmet kesimlerine giderek daha yüksek oranlarda yönelme eğilimindedirler.» ([31])

Bunun nedeni, kadının, kendisini toplumun verdiği görevler ve toplumsal koşullanma sonucu, önce anne ve eş olarak algılaması ve tüm yaşamında bu görevleri en iyi biçimde yerine getirmek kaygısında olmasıdır. Bu nedenle kadının iş hayatı ve toplumsal bir statü (mevki) edinme ve topluma yararlı olma kaygısı ikinci planda kalmaktadır.

Kamu sektöründe çalışan kadınlar arasında yapılan bir ankette, «iş hayatında düzeltilmesini istediğiniz en

(30) Mesut Gül, Doktora tezi, 1971 .

(31) Mesut Gül, «Türk Kamu Görevlilerinin Sosyal Evrimi», Amme İdaresi Dergisi, Eylül 1973.

önemli konular nelerdir?» sorusuna verilen cevaplar da ilginçtir. Kadınlar en çok, yuva, kreş, aile mutfağı gibi kadının aile görevlerine yardımcı kurumların geliştirilmesini ve emeklilik yaşının indirilmesini istemişlerdir. (32) Bu isteklerin bir nedeni, kadının aile-çalışma yaşamı arasında bir uyum sağlama çabasında olmasıdır. Kadınların esas görevlerini anne ve eş olarak kabullenmeleri, çalışma nedeniyle ihmal edilen bu tür işlerin işyerleri tarafından çözümlenmesini istemelerine yol açar. Böylece, omuzlarında çalışma dışında, ağır bir yük olan ev işleri sorununu çözümlemiş olacaklardır.

Kendisini eş ve anne olarak gören kadının, iş hayatında ilerleme, yükselme gibi istekleri yok denecek kadar azdır. Bizzat kamu kesiminde çalışan kadınların kendileri, yüksek kademelerde kadın görevlilere az rastlanmasını, kadının evlenince ya da çocuk sahibi olunca işlerini bırakmalarına, ve tarihi gelişim içinde ülkemizde kadınların çalışma hayatına geç girmelerine bağlamışlardır. (33)

İşde olduğu sürece, evdeki çocuğunu veya akşama ne yemek pişireceğini düşünen kadının iş hayatında yükselmesi ya da tam anlamıyla başarılı olması ne ölçüde beklenebilir?

Toplumdaki maddî koşullar ve egemen değer yargıları değişmedikçe kadının çalışması ona gerekli olan ekonomik bağımsızlığı sağlıyamamaktadır. Bunun bir başka önemli nedeni de sadece ekonomik zorunlulukdan dolayı çalışan kadının, (yani eğitimi değerlendirme, ekonomik bağımsızlığına kavuşma ya da bir uğraş edinme gibi nedenlerle değil) aldığı paranın tamamını ya da büyük bir kısmını al-

(32) Oya Çiftçi, — «Kadın ve Çalışma», Amme İdaresi Dergisi, Haziran 1974

(33) Oya Çitçi — a.g.y.,

le bütçesine ek olarak vermesidir. Bir yandan çalışmasına rağmen aileyi geçindiren kendisi olmamakta, öte yandan kazandığı paranın harcanma biçimi üzerinde de yeterince söz sahibi olamamaktadır. Zaten kendisini iş-kadını olarak görmeyen kadın, para kazanmanın kendisine sağlayacağı ekonomik bağımsızlıktan ve buna bağlı olan bazı kişisel özgürlüklerden de yararlanamamaktadır.

Eğitim düzeyi yükseldikçe, kadının kendisine bakışında da sürekli değişiklikler gözlemek olanağı vardır. Örneğin, yine kamu kadın personeli arasında yapılan araştırmaya göre, çalışma yaşamını sürdürmek isteyenler % 83.33 ile en çok yüksek eğitim görmüşler arasındadır. Çalışma yaşamını sürdürmek istemeyenlerin en yüksek olduğu grup ise enstitü mezunlarıdır (% 47.3).

Unutmamak gerekir ki enstitüde toplumdaki alışılmış kadın tanımına uygun yani, anne ve eş niteliklerine uygun bir eğitim sürdürülmektedir: Ayrıca bir enstitü mezununun yapabileceği işde sıkıcı ve tekdüze memurluklar olmaktadır. Bu nedenlerle enstitüden mezun kadınlar ekonomik zorunluluk ortadan kalkar kalkmaz eve dönmeyi yeğlemektedir. Yüksek öğrenimliler ise eğitimlerini değerlendirmek için çalışmayı sürdürmek istemektedirler.

O halde, tarım ve sanayi kesimleri dışında çalışan kadının en önemli sorunu (ki bu sorun tarım ve sanayide çalışan kadınlar için de geçerli olabilir) toplum tarafından öncelikle anne ve eş olarak koşullandırılması, bu koşullanma sonucu, onlarında kendilerini bu görevlerle yükümlü kılmalarıdır. Kadının çalışma yaşamına girmesinde temel neden, bir kişi olarak, bir uğraşa ve ekonomik bağımsızlığa kavuşma isteği değil, ailenin geçimiyle yükümlü erkeğin gelirine katkıda bulunma zorunluluğudur.

Kadının çalışması, sorunlarını çözümlememektedir, çünkü toplumdaki egemen değer yargıları kadının çalıştığı işe ve topluma yaptığı katkıya rağmen, yine de kadın (dişi), öteki cins olarak ele alınmasına yol açmaktadır.

O halde, kadının kurtuluşu, çalışsa dahi, bu düzende mümkün değildir.

YASALAR

Gerek toplumumuzda gerekse diğer kapitalist toplumlarda kadınla erkek arasında, yasalarda da kadın aleyhine bir eşitsizlik söz konusudur. İsviçre Medenî Kanunundan esinlenerek hazırlanmış T.C. Medenî Kanununun incelenmesi, açıkça gösterecektir ki yasalar insanlar, sadece insan - insan ilişkisini düzenlemek için değil aynı zamanda bir sınıfın diğer sınıfa, bir cinsin diğer cinse egemenliğini sağlamak için de çıkarılmaktadır.

Günümüz Türkiye'sindeki yasalar, kapitalist üretim ilişkilerine dayanan yerleşik mülkiyet ilişkilerini düzenler. Tek eşli aileyi, kadın-erkek ilişkisini düzenleyen yasalar da kişisel mülkiyetin korunması ve devamı amacına uygundur. Meden' Kanunun 151. maddesinde birbirine sadakat ve birbirini kollamakla yükümlü oldukları söylenen karı-koca arasındaki ilişki giderek, mal paylaşımı, borçlar, icra-iflâs, tazminat, senet-tahvil, şahsî ve ortak mülkiyet, miras gibi şirket ortaklığıyla ilgili bir kontrata dönüşür. Üstelik bu kontrata ilişkin maddeler, kadının aile içinde ikincil cins olduğunu yasalaştırır.

Kadının ikincil cins olduğu toplum düzenini yansıtan yasalardan şu örnekler verilebilir:

152 - 153 - 154. maddeler kadın ve çocuğun geçimi, oturulacak evin seçimi, birliğin reisi ve temsilcisi olan kocaya aittir demektedir. Zaten kadın istese de ayrı evde oturamaz çünkü yasalar, kocanın ikametgâhını kadının zorunlu ikametgâhı kabul eder. Kadın yasalara göre eve bakmakla yükümlüdür. Koca, ev işleri hizmetinin karşılığında, kadının güvencesini sağlayacaktır. Bu işbölümü, kadını kesinlikle eve bağlar niteliktedir.

Kadının eve bakacağını söyleyen aynı yasanın 190. maddesi şöyledir: Koca, kadından uygun oranda aile masrafına katılmasını isteyebilir. Yani ekonomik zorunluluk sonucu kadın ev işleri hizmetlerine ek olarak para kazanmaya mecbur edilebilir. Peki ya kadın çalışmayı kendisi istiyorsa? Yasalar, yargıca, kadına çalışma izni verme hakkını tanıyor. Yargıç, bu hakkını, kadının çalışmasını ailenin birliği ve çıkarı için gerekli olduğuna inandığı zaman kullanıyor. Ekonomik zorunluluklar, kadının çalışması için yasalarca kabul edilen tek mazaret oluyor. Ya ekonomik zorunluluk yoksa... Kadın gene de çalışmak ya da sanatla uğraşmak istiyorsa ne olacak? Yasa, bunun gerçekleşmesinin ancak kocanın izniyle olabileecğini söylüyor. (Madde 159)

Yani yasalar kocanın izni ya da ekonomik zorunluluk söz konusu olmadığı durumlarda kadını hiç de üretken olmayan ev işlerine mecbur kılıyor. Üstelik kadın çalışsa da, kazandığını kullanma hakkı kendisinin olamıyor. 191. madde bunu açıkça belirtiyor. «Evlilik birliğinde kadının paraları, yerine konabilen malları, taşıyana yazılı tahvil ve senetleri kocanın mülkiyetine geçer.» Yani kadının parasını istediği gibi harcaması söz konusu değildir. Ancak aile bütçesine katar; nerede, nasıl kullanılacağına gene koca karar verir. Öyle ki kadın kendisine

kalan bir mirası bile ancak koca izin verirse reddedebilir. (Madde 200)

Miras nedir? Miras, özel mülkiyete sahip olanların öldükten sonra mal ve mülkünün aile içinde paylaşılmasıdır. Mirastan birinci derece payı çocuklar alır. Çalışıp para kazanmak hakkı erkeğin; kadının para ve senetlerinin mülkiyeti erkeğin; kadının kazancını hattâ kadına kalan mirası kullanma hakkı erkeğin... Açıkça görüldüğü gibi nerdeyse mülkiyetin bütünü erkeğin elinde. Çocuklara kalacak miras da babadan gelmektedir.

Ana-baba arasındaki bu eşitsizlikler, mirasın düzenlenmesini kolaylaştıracak doğrultuda çocuğa ilişkin yasalar gerektirir. Çocuk babasının ismini ve vatandaşlık haklarını alır. (Madde 263) Çocuğun babasının ismini, vatandaşlık haklarını ve mirasını kazanabilmesi için soyunun belirlenmiş olması gerekir. Çocuğun babasının belirlenmesi ve annenin haklarının belli olması için yasa sınırlamalar koymuştur: Kadın çocuğun babası ile evli değilse o erkekten yalnızca doğurma harcamalarını alabilir. Çocuğu, babasının mirasçısı olduğu halde, kadın, o erkeğin mirasçısı olamaz. Oysa kocanın mirası, koca öldükten sonra da kadının ekonomik güvencesini sağlar. Yani evlilik, gerek koca yaşarken gerek öldükten sonra, kadının ekonomik güvencesini sağlayan bir kurumdur. Ancak bunun karşılığında yasalar, özel mülkiyetin sağlam temellerde devamı için kadını aracı olarak kullanır. Çocuğun hangi erkeğin mirasçısı olacağı, yani babasının kim olduğu belli olsun diye kadına ilişkin sınırlamalar konulmuştur. Örneğin boşanma gerekçesi olan zina halinde evli kadına daha ağır ceza verilir. Öyle ki, evli bir kadının, kocasından başka bir erkekle aynı odada yakalanması bile zina sayılmaktadır. Oysa evli bir erkek ancak karısından başka bir kadınla cinsel ilişkide bulunduğu anda

yakalanırsa zina yapmış sayılır. Toplumumuzda aşağılanan bir ilişki olmasına rağmen hemcinsler arası cinsel ilişkiye bile böyle ağır ceza verilmemektedir. Bu da gösteriyor ki, karı kocanın başkalarıyla cinsel ilişkisi, çocuk doğması söz konusu olunca cezalandırılıyor. Bunun temelinde mirasçının belli olması koşulu yatıyor. Mirasın da özel mülkiyetten çıktığı bilinmekte. Öyleyse kadın aleyhine eşitsiz olan bu sınırlamaların kökeni, ta ortak mülkiyetten özel mülkiyete geçişe yani sınıflı toplumun ortaya çıkışına dayanıyor.

FUHUŞ

Sınıflı toplumda, sadece kadın için tek eşlilik anlamına gelen karı-koca evliliğinin fuhuş ile iç içe yaşadığı, tek eşli-aile ile fuhuşun bir bütünün ayrılmaz parçaları olduğu daha önce belirtilmişti. Türkiye'de bu konuya ilişkin yasaların ve gerçeklerin incelenmesi bu doğruyu gösterecektir.

T.C. Anayasasının 35 inci maddesinde devletin, aileyi, ana ve çocuğu korumakla yükümlü olduğu yazılmaktadır.

T.C. Belediye Başkanları adına kıyılan nikâh törenlerinde «Nikâh kutsal bir törendir» levhası vardır.

Özel mülkiyetin ortaya çıkardığı aile kurumu ilk sınıflı toplumdan (köleci) günümüz toplumuna dek korunmuştur. Gene ilk sınıflı toplumdan bu yana tek-eşli evliliğin tamamlayıcısı olarak fuhuş süregelmiştir. Nasıl olur da toplumun pisliği «fuhuş»u kutsal ailenin yanına koyuyorsunuz denirse, T.C.'nin 1593 sayılı yasasına bakmak gerek. Bu yasa der ki: «Genel evlere ve genel kadınlara ilişkin hükümleri ve bu fuhuş yüzünde nortaya çıkan hastalıkların yayılmasını önleyecek tedbirleri, İçişleri Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı birlikte saptar ve yürürlüğe koyar.» O halde fuhuş yasalaşmıştır.

Nedir fuhuş?

Kadının, para karşılığı, istemeden cinsel ilişkide bulunmasıdır. Yani, fuhuş bir kazanç kapısıdır. Yukardaki yasanın bir diğer maddesi de fahişeyi «fuhşu sanat ve geçim yolu kabul eden kadın» diye tanımlıyarak fuhuşun kazanç için yapıldığının yasalarca da kabul edildiğini doğrular.

Peki, toplumun böylesine aşağıladığı, fahişenin istemeden yaptığı fuhuş neden bir kazanç kapısı olmuştur?

Çünkü kapitalist toplumda insanın en doğal ihtiyaçları bile kâr amacıyla sömürülür. Genelev ve randevu evi sahipleri kâr ederler. Üstelik devlete de vergi vererek hizmet ederler.

Çünkü, ailenin, dinin baskısı, cinsellik konusunda yasaklamalar, genelev ve randevu evlerine müşteri yaratır.

Çünkü, fahişeler, geçinmek, ekmek parası kazanmak için bu işi yapmak zorundadırlar. Genellikle, yoksul kitlelerin kadınları, orta sınıfın alt kesiminin kadınları, eğitim olanağı bulamadıklarından bu yola itilirler.

Toplumda egemen ahlâk anlayışı, sevdiğiyle, evlenmek vaadiyle cinsel ilişkide bulunup, sonradan onunla evlenemeyen kadını «bir kez namusu lekelenmiş» diye kabul ettiği için, kadın fahişeliğe itilir.

Yoksul kesim dışında, fahişeliğe yönelme ise, sınıflararası belirgin farklar sonucu, kent kadınının yaşantılar arasında kıyaslama yaparak imrenmesi, doyumsuzluğa kapılması, kısa yoldan zengin olmaya şartlandırılmışlığı, para kazanmak amacıyla cinsel ilişkide bulunması şeklinde olur. Bu bilinçsiz kadınları fuhuşa başlatmak ise kâr amacıyla dolanan genel ev işletmecileri için zor olmasa gerektir.

Unutulmamalıdır ki, evlenmek, bir kocaya sahip olmak, kadınlar için bir geçim aracı olduğu sürece tek eşli ailenin tamamlayıcısı olarak fuhuş ta her zaman var olacaktır. O halde sorun, evliliği, birbirini seven insanların birleşmesini geçim aracı olmak durumundan kurtarmak ve kadının yaygın olarak üretime katılmasını sağlamaktır. Bu ise, insanın insanı sömürmeyeceği ve geleceğe güvenle bakabilceği yeni bir dünya yaratmakla gerçekleşebilir.

VIII. SONUÇ

«Modern karı-koca ailesi, açık ya da gizli, kadının evcil köleliği üzerine kurulmuştur.» (34) Günümüzün sınıflı toplumlarında, «erkeğin burjuva, kadının ise proleter rolünü oynadığı» karı-koca ailesi yaygındır. İki cinsi bu tür ilişkiler içine sokan tarihsel olgu, özel mülkiyetin ve sınıflı toplumun ortaya çıkışıdır. Kadının toplum ve aile içindeki çifte tutsaklığı, ilkel komünal toplumun çözülüp yerini köleci topluma bırakmasından bu yana süregelmiştir. Günümüz kapitalist toplumlarında tüm çelişkiler iyice belirginleşerek en uzlaşmaz noktalara ulaşmış, kadın ile erkek arasındaki çelişki de bu ilişkiler bütünü içinde daha çarpıcı bir nitelik kazanmıştır.

Kapitalist toplumun en önemli özelliklerinden birisi, herşey gibi insanı da metalaştırmasıdır. Bu olgu tüm insanlar, yani her iki cins için de geçerlidir. Kadının kapitalist toplum içindeki yeri ise, ekonomik olarak erkeğe gereksinimi ve bunun sonucu toplumda aşağı görülmesi ile bu durumdan kurtulmak için çalışma hayatına atılan kadının sermayenin tutsaklığına girmesi olarak tanımlanabilir. İşte bu anlamda kadının «çifte tutsaklığı»ndan sözedilir.

(34) Engels, a.g.y., s. 105

Kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu Türkiye'de de kadın hem sermayenin sömürüsü hem de karşı cinsin baskı ve tutsaklığı altındadır. Kapitalist kurumlar ve değer yargılarının yanısıra, feodal ahlâk ve değer yargılarının kalıntıları da etkenliklerini sürdürmektedirler. Ekonomik zorunluluklar nedeni ile çalışma hayatına giren kadınlar, varolan üstyapı kurumlarının baskısı altında ikincil durumlarını değiştirememektedirler. Çalışma hayatına girmek kadının özgürleşmesinin bir ön koşulu olmakla birlikte, bugünkü koşullar altında kadının kurtuluşunu getirmemektedir. Kadın ile erkek arasındaki yasal eşitsizliği kaldırmaya yönelik çabalar da başarısız kalmakta, yalnızca gerçek eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır. Yasal eşitlik sağlansa bile, evliliğin sonucu olan cinsel tutsaklık, fuhuş, kadının erkeğe olan ekonomik bağımlılığı ve kadının iş hayatında sömürülmesi, ([35]) kapitalist toplumun sınırları içinde kalındığı sürece ortadan kaldırılamaz. Çünkü, sözkonusu koşulları yaratan, sınıflı toplumun temel ilişki ve çelişkileridir.

Nasıl sömürünün ortadan kalkmasının zamanı işçi sınıfının doğuşuyla birlikte gelmişse, kadının kurtuluşunun maddî koşulları da kapitalist toplumda, işçi sınıfı mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olmasıyla gerçeklik kazanmıştır. Bu nedenledir ki, emekçi sınıfın kurtuluşu aynı zamanda kadınların kurtuluşunun da ön koşulu olmaktadır. Başka bir deyişle, kadınların gerçek anlamda özgürleşmesi ancak kapitalizmin yıkılması ile gerçekleşebilir. Bu, sosyalist devrimin kadın sorununu bir gecede çözeceği anlamına gelmez. Çünkü, yeni kurulacak toplumda, eski toplumun, eski dünya görüşünün kalıntıları varlıklarını sürdürecektir. Toplumu oluşturan insanların

(35) A. Bebel, a.g.y., C. 1, s. 10.

bilinçli uğraşları sonucu toplum bu kalıntılardan arıtıldığında kadınların kurtuluşu da tamamlanmış olacaktır.

Kadınların gerçek anlamda kurtuluşu sosyalist toplumda yaratılacak ortamda mümkün olacaktır. Kadınların yaygın bir biçimde üretime ve kamu hayatına katılması, toplumsal yaşamın her düzeyinde ve aşamasında söz sahibi olması onları erkeklerle gerçekten eşit kılacaktır. Ev işlerinin ve çocuk bakımının kamu görevi olarak, uzman kişilerce yapılması bu sorunun çözümüne büyük bir katkı yapacaktır. Bu koşullar altında, maddî çıkar ilişkisine dayanan ve ekonomik bir birim olan burjuva ailesi yerini, iki kişinin özgür seçimine dayanan, maddî çıkar kaygularından, dinsel önyargılardan, ataerkil yasaklar ve değerlerden, yasal engellerden, gayri meşru çocuk sorunundan arınmış, eşlerin karşılıklı sevgi ve saygısı üzerine kurulmuş beraberliğe bırakacaktır. Doğaldır ki, bu tür bir beraberlikte, kadının cinsel tutsaklığı, fuhuş, kadın ve erkeğin cinsel meta haline gelmesi de sözkonusu olmayacaktır.

Nihai amaç, yalnızca kadınla erkeğe eşit hak sağlamak değil, insanı insana muhtaç kılarak sömürüye neden olan tüm bağları kırmak, her iki cinsi, kısacası tüm insanları özgür kılmaktır. «Çünkü, iki cinsin toplumsal eşitlik ve bağımsızlığı sağlanmadıkça insanlar için kurtuluş yoktur.» ([36])

İnsanların kurtuluşu mücadelesinde en ön safta çarpışan devrimcilerin, mücadelenin ancak kadın, erkek omuz omuza çarpışarak kazanılacağının bilincine varması, bu yöndeki kişisel şartlandırmalarını kırmasının yanısıra kitleleri de eğitmesi, önde gelen görevlerindendir.

(36) A. Bebel, a.g.y., c. 1, s. 12

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK
BÜLTENİNE ABONE OLUN

Yıllık abone 24 TL. Posta Pulu veya Posta Havalesiyle gönderilebilir.

1 ORTAK PAZAR BOYUNDURUĞU

AYDIN KÖYMEN 2.50 TL Tükendi

2 KAPİTALİST PARA SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ

MUSTAFA DANIŞMAN 2.50 TL Tükendi

3 EMPERYALİZM VE TÜRKİYE'DE MADENCİLİK ALANINDA YABANCI SERMAYE, **YILDIRIM KOÇ**

4 EMPERYALİZMİN PETROL POLİTİKASI VE TÜRKİYE, **TANJU AKAD**

(2 kitap birarada genişletilmiş 2. baskı) 7.50 TL Mevcut

5 İŞÇİ ÜCRETLERİ VE ENFLASYON

TİB, DİSK 2.50 TL Tükendi

6 ÇOKULUSLU TEKELLER VE ULUSLARARASI TEKELCİ SERMAYE

YILDIRIM KOÇ

7 ÇOKULUSLU TEKELLER VE İLÂÇ SÖMÜRÜSÜ, **AYDIN KÖYMEN** 2.50 TL Tükendi

8 TEKELCİ SERMAYE İLE İÇİÇE

TİB Araştırması 5.00 TL Tükendi

(6 - 8, 2 kitap birarada, 2. baskı)

9	GÜNÜMÜZDE EMPERYALİST SÖMÜRÜ MEKANİZMASI, **TİB Araştırması**	5.00 TL	Tükendi
10	KAPİTALİZMDE KÂRIN KAYNAĞI ÜZERİNE (artık-değer ve tekel kârı sömürüsü), **TİB Araştırması**	7.50 TL	Mevcut
11	İLÂÇ DOSYASI, **TİB, Ankara Tabipler Odası, TMMOB**	2.50 TL	Mevcut
12	YURT DIŞINDAKİ İŞÇİLER VE SORUNLARI, **TİB Araştırması**	7.50 TL	Mevcut
13	TÜRKİYE'DE KADININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU, **TİB Araştırması**	7.50 TL	Mevcut
14	SINIFLI TOPLUM, DEVLET VE VERGİLER, **TİB Araştırması**	7.50 TL	Ocak 1976'da Çıkıyor

İSTEME ADRESİ : TİB. Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

TÜRKİYE'DE KADININ SOSYO EKONOMİK DURUMU

Tüm İktisatçılar Birliği ekonomi biliminin halkımızın kurtuluş mücadelesine yararlı hale getirilmesini savunmaktadır. İçinde bulunduğumuz toplumsal sistemde emekçi kadınları daha yoğun baskı ve sömürü altında bulunmaktadır ve ayrıca kapitalist toplumun üstyapı kurumlarının getirdiği yabancılaşma genelde tüm kitlelerle birlikte kadınları daha yoğun bir şekilde etkilemektedir. Türkiye'de emekçi kadınların halkın mücadelesine katılmalarının sağlanması için ilk olarak, genelde toplumların tarihsel evrimi içinde ve özelde Türkiye'de kadınların somut koşullarının bilinmesi gerekir. Bu kitabın konunun ele alınmasına yararlı olacağına inanıyoruz.

Tüm İktisatçılar Birliği

ASLIMLAR Matbaası/Ankara 1975 7,5 Lira